

**O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus
ta'lim vazirligi**

Toshkent moliya instituti

“Byudjet hisobi” kafedrası

**“BOSHQA TARMOQLARDA BUXGALTERIYA HISOBINING
XUSUSIYATLARI”
FANIDAN
TAYANCH KONSPEKT**

Tuzuvchi: X. Iskanov

Toshkent-2015

I-BO'LIM.

QURILISH TASHKILOTLARIDA BUXGALTERIYA HISOBINING XUSUSIYATLARI

- 1-Mavzu: Qurilish tashkilotlarida buxgalteriya hisobini tashkil qilish asoslari
- 2-Mavzu: Qurilish tashkilotlarida asosiy vositalar hisobining xususiyatlari
- 3-Mavzu: Qurilish tashkilotlarida materiallar hisobining xususiyatlari
- 4-Mavzu: Qurilish tashkilotlarida mehnatga haq to'lash bo'yicha hisob-kitoblar hisobining xususiyatlari
- 5-Mavzu: Qurilish tashkilotlarida ishlab chiqarish xarajatlari hisobi va qurilish ishlari tannarxini kalkulyatsiya qilishning xususiyatlari
- 6-Mavzu: Qurilish ishlarini bajarishdan olingan daromadlar va buyurtmachilar bilan hisob kitoblarning hisobi
- 7-Mavzu: Qurilish tashkilotlarida moliyaviy natijalar, soliqlar va majburiy to'lovlarning hisobi
- 8-Mavzu: Qurilish tashkilotlarida hisobot

1- MAVZU: QURILISH TASHKILOTLARIDA BUXGALTERIYA HISOBINI TASHKIL QILISH ASOSLARI

Reja:

1. Qurilish tashkilotlarining buxgalteriya hisobi sub'ekti sifatidagi tavsifi va ular faoliyatining tashkiliy-huquqiy asoslari
2. Qurilish tashkilotlarida buxgalteriya hisobining vazifalari
3. Qurilish tashkilotlari hisob siyosatining xususiyatlari

1.1-jadval

Qurilish tashkilotlarida qo'llaniladigan jurnal-orderlar

Shakl t/r	Qaysi schyotlarning krediti bo'yicha
1-s	5000 «Kassadagi pul mablag'larini hisobga oluvchi schyotlar»
2-s	5100 «Hisob-kitob schyotidagi pul mablag'larini hisobga oluvchi schyotlar» 5200 «Chet El valyutasidagi pul mablag'larini hisobga oluvchi schyotlar»
3-s	5500 «Bankdagi maxsus schyotlardagi pul mablag'larini hisobga oluvchi schyotlar»
4-s	6800 «Qisqa muddatli kreditlar va qarzlarni hisobga oluvchi schyotlar» 7800 «Uzoq muddatli kreditlar va qarzlarni hisobga oluvchi schyotlar»
6-s	6000 «Mol etkazib beruvchi va pudratchilarga to'lanadigan schyotlar»
7-s	6970 «Hisobdor shaxslarga bo'lgan qarzarlar»
8-s	6100 «Ajratilgan bo'linmalar, sho'ba va qaram xo'jalik jamiyatlariga to'lanadigan schyotlar» 6300 «Olingan bo'naklarni hisobga oluvchi schyotlar» 6400 «Byudjetga to'lovlar bo'yicha qarzarlar (turlari bo'yicha) 6600 «Ta'sischi'larga bo'lgan qarzni hisobga oluvchi qarzarlar» 6900 «Turli kreditorlarga bo'lgan qarzlarni hisobga oluvchi schyotlar»
10-s	1000 «Materiallarni hisobga oluvchi schyotlar» 2000 «Asosiy ishlab chiqarishni hisobga oluvchi schyotlar» 2300 «Yordamchi ishlab chiqarishni hisobga oluvchi schyotlar» 2500 «Umumishlab chiqarish xarajatlarini hisobga oluvchi schyotlar» 2600 «Ishlab chiqarishdagi yaroqsizliklarni hisobga oluvchi schyotlar» 2700 «Xizmat ko'rsatuvchi xo'jaliklarni hisobga oluvchi schyotlar» 3100 «Kelgusi davr xarajatlarini hisobga oluvchi schyotlar» 3200 «Kechiktirilgan xarajatlarni hisobga oluvchi schyotlar» 6500 «Sug'urta va maqsadli davlat jamg'armalariga to'lovlar bo'yicha qarzni hisobga oluvchi schyotlar»

	6700 «Mehnat haqi bo'yicha xodim bilan hisoblashishlarni hisobga oluvchi Schyotlar»
11-s	9030 «Ishlar bajarishdan va xizmatlar ko'rsatishdan daromadlar 9200 «Asosiy vositalar va boshqa aktivlarning chiqib ketishini hisobga oluvchi schyotlar» 9300 «Asosiy faoliyatning boshqa daromadlarini hisobga oluvchi schyotlar» 9410 «Sotish xarajatlari» 9420 «Boshqaruv xarajatlari» 9430 «Boshqa operatsion xarajatlar»
12-s	8300 «Ustav kapitalini hisobga oluvchi schyotlar» 8400 «Qo'shilgan kapitalni hisobga oluvchi schyotlar» 8500 «Rezerv kapitalini hisobga oluvchi schyotlar» 8700 «Taqsimlanmagan foyda (qoplanmagan zarar)ni hisobga oluvchi schyotlar 8800 «Maqsadli tushumlarni hisobga oluvchi schyotlar» 8900 «Kelgusi xarajatlar va to'lovlar rezervlarini hisobga oluvchi schyotlar»
13-s	0100 «Asosiy vositalarni hisobga oluvchi schyotlar» 0200 «Asosiy vositalar eskirishini hisobga oluvchi schyotlar» 0400 «Nomoddiy aktivlarni hisobga oluvchi schyotlar» 0500 «Nomoddiy aktivlarni eskirishini hisobga oluvchi schyotlar»
15-s	6200 «Kechiktirilgan majburiyatlar (daromadlar)ni hisobga oluvchi schyotlar» 9800 «Soliqlar va yig'imlarni to'lash uchun foydani ishlatilishini hisobga oluvchi schyotlar» 9900 «Yakuniy moliyaviy natijani hisobga oluvchi schyotlar»
16-s	0700 «O'rnatilmagan asbob-uskunalarini hisobga oluvchi schyotlar» 0810 «Kapital quyilmalarni hisobga oluvchi schyotlar»

1.2-jadval

Qurilish tashkilotlarida qo'llaniladigan yordamchi va ishlov aydnomalari

Shakl tartib raqami	Shakl nomi	Qaysi schyotlarning debeti bo'yicha
1-s	Qaydnoma	5000 «Kassadagi pul mablag'larini hisobga oluvchi schyotlar»
2-s	Qaydnoma	5100 «Hisob-kitob schyotidagi pul mablag'larini hisobga oluvchi schyotlar»
5-s	Qaydnoma	Olinadigan schyotlar to'g'risida tahliliy ma'lumotnoma
6-s	Qaydnoma	Ta'minotchi va pudratchilarga to'langan bo'naklar (fakturasiz kelgan va yo'ldagi materiallar) to'g'risida tahliliy ma'lumotnomalar
7-s	Qaydnoma	Byudjetga oldindan to'lov va boshqa debitorlik qarzlar to'g'risida tahliliy ma'lumotnoma
10-s	Qaydnoma	Moddiy qiymatliklarning harakati (pul o'lchovi birligida)
15-s	Qaydnoma	Vaqtinchalik binolar, inshootlar va moslamalarning analitik hisobi
16-s	Ishlov qaydnomasi	Mahsulot (ish, xizmat)larni sotish, ular tannarxi hisob-kitobiga doir tahliliy ma'lumotnomalar
RT-2	Ishlov qaydnomasi	Ish haqini taqsimlanishining hisobi
RT-5s	Ishlov qaydnomasi	Hisoblangan ish haqi va ijtimoiy sug'urtaga ajratmalar, ularning taqsimoti to'g'risidagi ma'lumotlarni jamlash
RT-7	Ishlov qaydnomasi	Asosiy vositalar eskirishi (amortizatsiyasi)ning taqsimoti

2-MAVZU: QURILISH TASHKILOTLARIDA ASOSIY VOSITALAR HISOBINING XUSUSIYATLARI

Reja:

1. Qurilish tashkilotlarida asosiy vositalarning tasnifi, tavsifi va baholanishi
2. Qurilish tashkilotlarida asosiy vositalar holati va harakatining hisobi
3. Qurilish mashinalari va mexanizmlari ish faoliyatining hisobi
4. Qurilish mashinalari va mexanizmlarini ekspluatatsiya qilish xarajatlarining hisobi
5. Qurilish tashkilotlarida asosiy vositalarga eskirish hisoblash usullarini qo'llash xususiyatlari

Qurilish tashkilotlarida ishlatiladigan asosiy vositalarni buxgalteriya hisobi ob'ekti sifatida turlicha tasniflash mumkin (2.1-jadval).

2.1-jadval

Qurilish tashkilotlari asosiy vositalarining tasnifi

Tasniflash belgisi	Asosiy vositaning turi
1. Ishlab chiqarishdagi ishtirokiga ko'ra	ishlab chiqarish asosiy vositalari noishlab chiqarish asosiy vositalari
2. Ishlab chiqarishni borishi-ga ta'sir ko'rsatuvchanligiga ko'ra	faol ta'sir ko'rsatuvchi asosiy vositalar nofaol ta'sir ko'rsatuvchi asosiy vositalar
3. Mulkiy kimga tegishligiga ko'ra	xususi asosiy vositalar vaqtinchalik foydalanishga olingan asosiy vositalar
4. Sotib olish va kelib chiqish manbalariga ko'ra	sotib olingan import asosiy vositalar sotib olingan mahalliy asosiy vositalar o'z kuchi bilan yaratilgan asosiy vositalar ta'sis badali sifatida kiritilgan asosiy vositalar bepul kelib tushgan asosiy vositalar
5. Sotib olingandagi holati-ga ko'ra	butkul yangi asosiy vositalar oldinlari foydalanishda bo'lgan asosiy vositalar
6. Real holatiga ko'ra	ishlatilayotgan asosiy vositalar kapital ta'mirlashdagi asosiy vositalar konservatsiya qilingan asosiy vositalar zahiradagi o'rnatilmagan jihozlar sotishga tayyorlangan asosiy vositalar tugatishga tayyorlangan asosiy vositalar ijaraga berilgan asosiy vositalar
7. Alohida ishlarni bajarishga mo'ljallanganligiga ko'ra	maxsus asosiy vositalar universal asosiy vositalar aralash maqsaddagi asosiy vositalar
8. Turi va ko'rinishiga ko'ra	er va er uchastkalari bino va inshootlar mashina va mexanizmlar ofis mebellari va jihozlari kompyuterlar transport vositalari ishchi xayvonlar ko'p yillik o'simliklar boshqa asosiy vositalar

Asosiy vositalarning boshlang'ich qiymati ularni sotib olish baholari (o'z kuchi bilan qurish yoki ishlab chiqarish tannarxi) hamda barcha sotib olish, tashib keltirish, rasmiylashtirish,

o'rnatish, ishga tushirishga doir qo'shimcha xarajatlardan tashkil topadi. Boshlang'ich qiymatni topish maxsus «Asosiy vosita boshlang'ich qiymatining hisob-kitobi»ni tuzish asosida amalga oshiriladi. Ushbu hisob-kitobning yaxlit shakli respublikamizning harakatdagi me'yoriy hujjatlarida belgilanmagan. Uni quyidagi shaklda tuzish maqsadga muvofiq (2.2- jadval).

2.2- jadval
«Tasdiqlayman»
Rahbar _____

Asosiy vosita boshlang'ich qiymatining hisob-kitobi

Nomi- beton qorish mashinasi

T/r	Hujjat		Operatsiya mazmuni	Summa	Korr. Schyotlar	
	№	Sana			Dt	Kt
1	2	5.01.07	Minsk zavodi, mashina qiymati	18000000	0820	6010
2	36	15.01.07	Bojxona to'lovlari	4200000	0820	6990
3	6	15.01.07	A.Xaydarovning avans hisoboti	800000	0820	6970
4	41	15.01.07	«Rauf» brokerlik kontorasi	200000	0820	6990
5	25	15.01.07	Samarqand temir yo'l uzeli	600000	0820	6990
6	12	15.01.07	Avtoyo'l	1200000	0820	6990
7	26	15.01.07	Samarqand DAN	50000	0820	6990
			Jami	25050000	0130	0820

Bosh hisobchi _____

Ushbu hisob-kitob sotib olingan asosiy vositalarni boshlang'ich qiymati bo'yicha kirim qilinishiga, ular bo'yicha inventar kartochkalarini yuritishga, shuningdek mehnat qurollari va vositalarini joriy hisob registrlari hamda hisobotlarda aks ettirishga asos bo'ladi.

Qurilish tashkilotlarida asosiy vositalar ularning sotilishi, tugatilishi, bepul berilishi, ta'sis badali sifatida kiritilishi va boshqa chiqimlari hisobidan kamayishi mumkin. Ushbu operatsiyalar hisobda quyidagi buxgalteriya o'tqazmalari bilan aks ettiriladi (2.3-jadval).

2.3-jadval

Qurilish tashkilotlarida asosiy vositalar chiqimiga doir operatsiyalarni schyotlarda aks ettirish

№	Operatsiyaning mazmuni	Summa	Debet schet	Kredit schet	Asos bo'luvchi hujjat
1.Asosiy vositalarning sotilishi					
1	Asosiy vositani sotish qiymatiga (QQSsiz)	500000	4010	9210	Shartnoma, schyot-faktura
2	QQS summasiga (agar korxonada QQS to'lovchi va soliq solish ob'ekti mavjud bo'lsa)	100000	4010	6410	Shartnoma, schyot-faktura
3	Asosiy vositaning boshlang'ich qiymatiga	600000	9210	0111-0190	Shartnoma, schyot-faktura
4	Jamlangan eskirishni hisobdan chiqarish	500000	0211-0290	9210	Shartnoma, schyot-faktura
5	Qayta baholash bo'yicha rezervni hisobdan chiqarilishiga	50000	8510	9210	Hisob-kitob
6	Sotishdan olingan foyda	550000	9210	9310	Hisob-kitob

7	Sotishdan ko'rilgan zarar		9430	9210	Hisob-kitob
2.Asosiy vositalarning tugatilishi					
1	Asosiy vositaning boshlang'ich qiymatiga	6000000	9210	0111-0190	Tugatish dalolatnomasi
2	Jamlangan eskirishni hisobdan chiqarish	5000000	0211-0290	9210	Tugatish dalolatnomasi
3	Qayta baholash bo'yicha rezervni hisobdan chiqarilishiga	250000	8510	9210	Hisob-kitob
4	Tugatish xarajatlari	100000	9210	6710, 6520, 6990	Tugatish dalolatnomasi, qaydnomalar
5	Tugatishdan olingan materiallar	200000	1090	9210	Tugatish dalolatnomasi, kirim dalolatnomasi
6	Tugatishdan olingan foyda	-	9210	9310	Tugatish dalolatnomasi
7	Tugatishdan ko'rilgan zarar	650000	9430	9210	Tugatish dalolatnomasi
3.Asosiy vositalarning bepul berilishi					
1	Asosiy vositani bepul berish qiymatiga	50000	4010	9210	Shartnoma, schyot-faktura
2	Asosiy vositaning boshlang'ich qiymatiga	600000	9210	0111-0190	Shartnoma, schyot-faktura
3	Jamlangan eskirishni hisobdan chiqarish	500000	0211-0290	9210	Shartnoma, schyot-faktura
4	Qayta baholash bo'yicha rezervni hisobdan chiqarilishiga	50000	8510	9210	Hisob-kitob
5	Bepul berishdan ko'rilgan zarar summasina	50000	9430	4010	Shartnoma, schyot-faktura
4.Asosiy vositalarning ta'sis badali sifatida kiritilishi					
1	Asosiy vositani ta'sis badali sifatida berilgan qiymatiga	700000	0610-0690	9210	Shartnoma, schyot-faktura
2	Asosiy vositaning boshlang'ich qiymatiga	600000	9210	0111-0190	Shartnoma, schyot-faktura
3	Jamlangan eskirishni hisobdan chiqarish	500000	0211-0290	9210	Shartnoma, schyot-faktura
4	Qayta baholash bo'yicha rezervni hisobdan chiqarilishiga	50000	8510	9210	Hisob-kitob
6	Olingan foyda	650000	9210	9310	Hisob-kitob, schyot-faktura

Qurilish mashinalari va mexanizmlarini ekspluatatsiyasiga doir ushbu turdagi xarajatlar hisobda quyidagicha aks ettiriladi (2.4-jadval):

2.4-jadval

Qurilish mashinalari va mexanizmlarini ekspluatatsiya qilish xarajatlarini schyotlarda aks ettirish

№	Operatsiyaning mazmuni	Summa	Debet schet	Kredit schet	Asos bo'luvchi hujjat
1	Hisoblangan ish haqi -kran mashinstiga -buldozer haydovchisiga -buyoq purkagich apparati Xodimlariga	400000 200000 300000	2521 2522 2523	6710 6710 6710	Hisob-to'lov qaydnomasi
2	Hisoblangan ijtimoiy sug'urtaga ajratma (hisoblangan ish haqi summasidan 24 % miqdorida) -kran mashinstiga -buldozer haydovchisiga -buyoq purkagich apparati Xodimlariga	96000 48000 72000	2521 2522 2523	6520 6520 6520	Hisob-kitob
3	Sarflangan materiallar -kran uchun -buldozer uchun -bo'yoq purkagich apparati uchun	300000 100000 100000	2521 2522 2523	1010- 1090	Material hisoboti
4	Hisoblangan amortizatsiya -kran uchun -buldozer uchun -bo'yoq purkagich apparat uchun	150000 80000 50000	2521 2522 2523	0230 0230 0230	Hisob-kitob
5	Ijara haqi summasiga (buldozer kovushi uchun)	100000	2522	6910	Hisob-kitob
6	Yordamchi ishlab chiqarish xarajatlari (kran bo'yicha)	1000000	2521	2310	Hisob-kitob
7	Qurilish mashinalari va mexanizmlarini ekspluatatsiya qilish xarajatlarining hisobdan chiqarilishiga -kran uchun -buldozer uchun -bo'yoq purkagich apparati uchun	1946000 528000 522000	2010 2010 2010	2521 2522 2523	Hisob-kitob

Xarajatlarni qurilish ob'ektlari o'rtasida taqsimlab chiqish quyidagi ketma-ketlikda amalga oshiriladi:

(1) dastlab hisobot davrida qurilish mashinalari va mexanizmlariga sarflangan jami xarajatlar ularning har biri bo'yicha yuqorida keltirilgan buxgalteriya yozuvlari asosida topib olinadi;

(2) qurilish mashinalari va mexanizmlarining hisobot davrida barcha ob'ektlarda ishlagan jami ish vaqti (mashina/soat) bildirgi-naryadlar va ma'lumotnomalar asosida topiladi;

(3) mashina va mexanizmlarning 1 soatlik ishiga to'g'ri keladigan xarajat summasi topiladi, buning uchun jami xarajatlar jami ishlangan mashina/soat miqdoriga bo'linadi;

(4) bir soatga to'g'ri keluvchi xarajatlarni mashina va mexanizmlarni har bir qurilish ob'ektida haqiqatda ishlagan vaqtiga ko'paytirish yo'li bilan ular tannarxiga kiritiladigan xarajatlar summasi topiladi.

Misol. Aytaylik, yuqorida keltirilgan jadvaldagi xarajatlar qurilish tashkilotida qurilish ishlari olib borilgan uchta ob'ektga taalluqlidir. Ko'tarish kranining ish vaqti 240 soat va u «A» ob'ektga tegishli, buldozerning ishlagan jami ish vaqti 200 soat, shundan: «A» ob'ektga –96 soati, «B» ob'ektga 64 soati va «V» ob'ektga 40 soati tegishli. Bo'yoq purgagich apparatidan foydalanish vaqti 150 jami soat, uning 86 soat «B» ob'ektga va 64 soati «V» ob'ektga tegishlidir.

Ushbu ma'lumotlarga va yuqorida izohi berilgan tartibga asosan qurilish mashinalari va mexanizmlarini ekspluatatsiya qilish xarajatlari qurilish ob'ektlari bo'yicha quyidagicha taqsimot qilinadi (2.5-jadval).

2.5-jadval

Qurilish mashinalari va mexanizmlarini ekspluatatsiya qilish xarajatlarining qurilish ob'ektlari o'rtasidagi taqsimoti

Mashina va mexanizm turi	Vaqt sarfi, soat	Xarajat, so'm		Shundan ob'ekt bo'yicha					
		Jami	1 soat-lik	A		B		V	
				Vaqt, soat	Summa, so'm	Vaqt, soat	Summa, so'm	Vaqt, soat	Summa, so'm
Kran	240	1946000	8103,3	240	1946000	-	-	-	-
Buldozer	200	528000	2640	96	253440	64	168960	40	105600
Bo'yoq purkash apparati	150	522000	3265,5	-	-	86	280833	64	241167
Jami	590	2996000	x	336	2199440	150	449793	104	346767

Ushbu taqsimot asosida aniqlangan xarajatlar mos ravishdagi qurilish ob'ektlari tannarxiga kiritiladi va 2010 «Asosiy ishlab chiqarish» schyotiga ochilgan tegishli analitik schyotlarda aks ettiriladi.

Quyida qurilish tashkilotlari xususiyatlaridan kelib chiqqan holda ularda eskirish hisoblash usullarini ayrim asosiy vositalar turlari bo'yicha qo'llash tartibiga to'xtalamiz.

Bir maromda eskirish hisoblash usuli. Bu usulni qo'llash cheklanmagan. Lekin, uni qurilish ishlarini olib borilishiga faol ta'sir o'tkazmaydigan asosiy vositalar bo'yicha qo'llash, odatda, maqsadga muvofiq bo'ladi. Chunonchi, bu usulni bino va inshootlar, mebel va ofis jihozlari, kompyuterlar bo'yicha qo'llash mumkin.

Ushbu usulning mohiyati shundaki, unda asosiy vositaning amortizatsiyalanadigan qiymati bo'lib: (1) boshlang'ich qiymat yoki chamalangan tugatish qiymati chegirib toshlangandan keyin qolgan boshlang'ich qiymat hisoblanadi; (2) yillik amortizatsiya summasi amortizatsiyalanadigan qiymatni belgilangan yillik amortizatsiya me'yoriga ko'paytirish va 100 foizga bo'lish, oylik amortizatsiya summasi esa yillik amortizatsiya summasini 12 ga bo'lish yo'li bilan topiladi.

Misol. Binoning boshlang'ich qiymati 10000000 so'm deylik. Tugatish qiymati 1-holatda 10 foiz miqdorida belgilangan, 2-holatda esa ko'zda tutilmagan. Yillik amortizatsiya me'yori – 5 foiz.

Demak, binoning amortizatsiyalanadigan qiymati 1-holatda 9000000 so'mni (10000000-10000000*10%), 2-holatda esa 10000000 so'mni tashkil etadi. Yillik amortizatsiya summasi 1-holatda 450 ming so'mni (9000000*5%), 2-holatda esa 500000 so'mni (10000000*5%) tashkil etadi. Oylik amortizatsiya summasi 1-holatda 37500 so'mni (450000/12), 2-holatda esa – 41667 so'mni (500000/12)ni tashkil qiladi. Bu usulga ko'ra qurilish tashkilotida 20 yildan so'ng 1-holatda binoning 9000000 so'mlik boshlang'ich qiymati to'liq tiklanadi, 1000000 so'mlik qiymati tiklanmasdan qoladi. 2-holatda esa binoning qiymati 20 yildan so'ng to'liq tiklanadi.

Ish hajmiga mutanosib hisoblash usuli. Bu usulni, odatda, qurilish ishlarini olib borilishiga faol ta'sir o'tkazadigan asosiy vositalar bo'yicha qo'llash maqsadga muvofiq bo'ladi.

Chunonchi, uni qurilish mashinalari va mexanizmlari, transport vositalari bo'yicha qo'llash mumkin. Ushbu usulda asosiy vositaning amortizatsiyalanadigan qiymati bo'lib ham boshlang'ich qiymat yoki chamalangan tugatish qiymati chegirib toshlangandan keyin qolgan boshlang'ich qiymat hisoblanadi. Yillik amortizatsiya summasi amortizatsiyalanadigan qiymatni 1 birlik bajariladigan ishga to'g'ri keladigan amortizatsiya me'yoriga ko'paytirish yo'li bilan topiladi.

Misol. *Kranning boshlang'ich qiymati 40000000 so'm deylik. Tugatish qiymati 1-holatda 5 foiz, ya'ni 2000000 so'm belgilangan, 2-holatda esa ko'zda tutilmagan. Kranning ish faoliyati uning foydali xizmat muddatida (aytaylik, 10 yil ichida) ishlagan vaqt miqdori bilan o'lchanadi. Ushbu vaqt miqdori 20000 soat, kranning haqiqatda ishlagan vaqti bildirgi-naryad bo'yicha birinchi yilda 3000 soat, deylik.*

Yuqoridagi ma'lumotlar asosida kran bo'yicha amortizatsiya quyidagicha hisob-kitob qilinadi.

Birinchi holatda. (1) 1 soatlik amortizatsiya me'yori 1900 so'm ($38000000/20000$); (2) birinchi yilda hisoblanadigan amortizatsiya summasi 5700000 so'm ($1900*3000$).

Ikkinchi holatda. (1) 1 soatlik amortizatsiya me'yori 2000 so'm ($40000000/20000$); (2) birinchi yilda hisoblanadigan amortizatsiya summasi 6000000 so'm ($2000*3000$).

Qurilish mashinalari va mexanizmlari bo'yicha hisob-kitob qilingan eskirish summasi qurilish tashkilotlarida ularning qaysi ob'ektlarda ishlaganligiga qarab o'sha ob'ektlarning tannarxiga kiritiladi.

Eskirishni ish hajmiga mutanosib ravishda hisoblash usulini transport vositalari bo'yicha qo'llashda ish birligi bo'lib, ular tomonidan bajarilgan yuk aylanmasi (t/km), bosib o'tilgan yo'l (km) yoki naryada bo'lgan ish vaqti (soat) hisoblanadi.

Eskirishni hisoblashning kumulyativ usuli. Ushbu usulda asosiy vositaning amortizatsiyalanadigan qiymati bo'lib ham boshlang'ich qiymat yoki chamalangan tugatish qiymati chegirib toshlangandan keyin qolgan boshlang'ich qiymat hisoblanadi. Yillik amortizatsiya summasi amortizatsiyalanadigan qiymatni amortizatsiya me'yoriga ko'paytirish yo'li bilan topiladi. Amortizatsiya me'yori sifatida xizmat yillari sonini xizmat yillari sonlarining yig'indisiga nisbati olinadi. Faqat ushbu nisbat birlik qo'llanishda teskari holda ishlatiladi.

Misol. *Kranning boshlang'ich qiymati 40000000 so'm deylik. Tugatish qiymati 1-holatda 5 foiz, ya'ni 2000000 so'm belgilangan, 2-holatda esa ko'zda tutilmagan. Kranning xizmat muddatida 10 yil. Xizmat yillari sonlari yig'indisi 55 ($1+2+3+4+5+6+7+8+9+10$), mos ravishda amortizatsiya hisoblashda me'yor sifatida olingan sonlar nisbati: 1-yil uchun $10/55$; 2-yil uchun $9/55$, 3-yil uchun $8/55$ va shu tarzda 10-yil uchun $1/55$.*

Yuqoridagi ma'lumotlar asosida kran bo'yicha amortizatsiya quyidagicha hisob-kitob qilinadi.

Birinchi holatda. 1-yil uchun 6909090 so'm ($38000000*10/55$; 2-yil uchun 6218182 ($38000000*9/55$) va shu tarzda 10-yilda 690909 ($38000000*1/55$).

Ikkinchi holatda. 1-yil uchun 7272727 so'm ($40000000*10/55$; 2-yil uchun 6545454 ($40000000*9/55$) va shu tarzda 10-yilda 727273 ($40000000*1/55$).

Ko'rinib turibdiki, kumulyativ usul yuqorida keltirilgan ikkita usuldan farqli o'laroq asosiy vositalarni tezlashtirilgan holda amortizatsiya qilinishiga olib keladi. O'zbekiston Respublikasining soliq kodeksiga muvofiq kumulyativ usulni qo'llash mol-mulk solig'ini kam to'lashga olib keladi, chunki ushbu soliq bazasi bo'lib asosiy vositalarning qoldiq qiymati hisoblanadi. Biroq, kumulyativ usul bo'yicha hisoblangan amortizatsiya summasi, agar u bir maromda hisoblash usulida hisoblangan eskirish summasidan katta bo'lsa, u holda o'rtadagi farq summasi daromad (foyda) solig'i bazasiga qayta qo'shiladi.

Eskirishni qoldiq qiymatdan hisoblash usuli. Ushbu usulda asosiy vositaning amortizatsiyalanadigan qiymati bo'lib boshlang'ich qiymat hisoblanadi. Yillik amortizatsiya summasi belgilangan yillik amortizatsiya me'yoringa ikki baravari miqdorida topiladi. Chunonchi, birinchi yilda u boshlang'ich qiymatdan, keyingi yillardan boshlab esa yil oxiriga

qolgan qoldiq qiymatdan hisoblanadi. Xizmat muddatining oxirgi yilida amortizatsiya summasi tugatish qiymatidan tashqari bo'lgan miqdorda hisoblanadi.

Misol. *Kraz yuk tashish mashinasining boshlang'ich qiymati 12000000 so'm deylik. Tugatish qiymati 200000 so'm. Xizmat muddati 5 yil, yillik amortizatsiya me'yori 20 %.*

Yuqoridagi ma'lumotlar asosida KRAZ yuk tashish mashinasi bo'yicha amortizatsiya ushbu usulda quyidagicha hisob-kitob qilinadi (2.6-jadval).

2.6-jadval

Yuk tashish mashinalari bo'yicha eskirishni qoldiq qiymatdan hisoblash usuli

Yillar	Amortizatsiya-lanadigan qiymat	Amortizatsiya me'yori, %	Yillik amortizatsiya summasi	Jamlangan amortizatsiya summasi	Qoldiq qiymat
1	12000000	40	4800000	4800000	7200000
2	7200000	40	2880000	7680000	4320000
3	4320000	40	1728000	9408000	2592000
4	2592000	40	1036800	10444800	1555200
5	1555200	-	1355200	11800000	200000

Qurilish tashkilotlarida ishlab chiqarish maqsadidagi barcha asosiy vositalarning hisoblangan eskirishi summasini bevosita asosiy ishlab chiqarish schyotiga olib borib bo'lmaydi. Bunga sabab shundaki, ishlab chiqarish maqsadidagi asosiy vositalar qurilish tashkiloti tomonidan olib borilayotgan barcha qurilish ishlariga bir vaqtning o'zida xizmat qilishi mumkin. Shu bois, ishlab chiqarish maqsadidagi asosiy vositalarga hisoblangan amortizatsiya summaları dastlab 2310 «Yordamchi ishlab chiqarish» schyotida yoki 2510 «Umumishlab chiqarish xarajatlari» schyotida alohida ochilgan analitik schyotlarda aks ettiriladi.

Hisobot oyi oxirida yuqoridagi schyotlarda aks ettirilgan amortizatsiya ajratmalari qurilish ishlari olib borilayotgan ob'ektlar o'rtasida maxsus hisob-kitob asosida taqsimlanadi. Amortizatsiya xarajatlarini qurilish ob'ektlari o'rtasida taqsimlab chiqish turli usullarda amalga oshirilishi mumkin. Ular ichida eng keng tarqalganlari bo'lib quyidagilar hisoblanadi:

(1) amortizatsiya summasini har bir ob'ekt bo'yicha olingan sof tushumning jami sof tushumdagi hissasiga qarab taqsimlash;

(2) amortizatsiya summasini asosiy vositalarning hisobot davrida har bir ob'ektda ishlagan ish vaqti (bajargan ishi)ni jami ishlagan ish vaqtidagi (yoki jami bajargan ishlaridagi) hissasiga qarab taqsimlash;

3)amortizatsiyasi summasi qurilish tashkilotlari hisob siyosatida belgilangan boshqa tartiblarda taqsimlash.

Ushbu ma'lumotlarga va yuqorida izohi berilgan tartibga ko'ra ishlab chiqarish maqsadidagi asosiy vositalar amortizatsiyasi taqsimotini quyidagicha hisob-kitob qilish mumkin (2.7-jadval). Bunday taqsimot ma'lumotlari RT-7 shakldagi ishlov qaydnomasida o'z aksini topadi.

2.7-jadval

20__ yil _____ oyi uchun amortizatsiya ajratmalarini qurilish ob'ektlari o'rtasida taqsimlash hisob-kitobi

№	Asosiy vositalar guruhi	Jami amortizatsiya summasi	Shu jumladan ob'ektlar bo'yicha					
			A		B		V	
			%	Summa	%	summa	%	summa
1	Bino va inshootlar	200000	15	30000	25	50000	60	120000
2	Mashina va asbob-uskunalar	600000	100	600000	-	-	-	-
3	Yuk tashish transportlari	300000	10	30000	30	90000	60	180000
4	Avtobuslar	150000	20	30000	40	60000	40	60000

5	Boshqa asosiy vositalar	400000	5	20000	80	320000	15	60000
	Jami	1650000		710000		520000		420000

Yuqorida keltirilgan taqsimot asosida aniqlangan amortizatsiya xarajatlari mos ravishdagi qurilish ob'ektlari tannarxiga kiritiladi va 2010 «Asosiy ishlab chiqarish» schyotiga ochilgan analitik schyotlarda aks ettiriladi.

3-MAVZU: Qurilish materiallarini hisobga olish xususiyatlari

Reja:

1. Qurilish tashkilotlarida ishlatiladigan materiallarning tasnifi, tavsifi va baholanishi.
2. Qurilish tashkilotlarida materiallar harakatini hujjatlashtirish va ularning ombor hisobi.
3. Qurilishga sarflangan materiallar to'g'risida hisobotni tuzish va unga ishlov berish tartibi.
4. Qurilish tashkilotlarida materiallarning sintetik va analitik hisobi
5. Qurilish tashkilotlarida materiallar inventarizatsiyasi xususiyatlari va uni natijalarining hisobi

FIFO usulda qurilish materiallarining chiqimi (qurilish ishlariga sarfi va boshqa chiqimlari) ularning kelib tushish ketma-ketligidagi qiymati (tannarxi) bo'yicha amalga oshiriladi. Masalan, 20__ yil 1 may holatiga omborda 10 tonna har bir tonnasining kiritilgan bahosi 80000 so'm bo'lgan jami 800000 so'mlik tsement mavjud bo'lgan, may oyida ularning tushumi quyidagicha bo'lgan deylik:

Hujjat		Miqdori, t.	Bahosi	Summasi
№	Sana			
125	5 may	30	85000	2550000
142	15 may	20	90000	1800000

May oyida 55 tonna tsement qurilish ishlariga sarflangan bo'lsa, u holda tsementning qurilish tannarxiga kiritilgan qiymati FIFO usul bo'yicha 4700000 so'mni ($10 \cdot 80000 + 30 \cdot 85000 + 15 \cdot 90000$), 1 iyun holatiga omborda qolgan tsementning qiymati 450000 so'mni ($5 \cdot 90000$) tashkil etadi.

AVEKO usulida materiallarning bosh qoldig'i va kirimi asosida ularning o'rtacha bahosi aniqlanadi. Keyin ushbu o'rtacha baho sarflangan va qoldiq materiallarga ko'paytirilib, mos ravishda ularning qurilish qiymati (tannarxi)ga kiritilgan hamda qoldiqda qolgan qismlarining qiymati topiladi. Yuqoridagi ma'lumotlarga ko'ra 1 tonna tsementning AVEKO usul bo'yicha o'rtacha bahosi 85833,33 so'mni [$(800000 + 2550000 + 1800000) : (10 + 30 + 20)$], qurilishga sarflangan tsementning qiymati 4720833 so'mni ($55 \cdot 85833,33$), oy oxirida qolgan tsementning qiymati esa 429167 so'mni ($5 \cdot 85833,33$)ni tashkil qiladi.

Materiallar qiymatini baholashning bir o'zini identifikatsiya qilish usuli, odatda, yakka (individual) tarzda yaratilgan va o'z analogiga ega bo'lmagan materiallarga (moslamalar, konstruksiyalarga) taalluqlidir. Bunday materiallar qaysi baholarda olingan bo'lsa, o'sha baholarda hisobdan chiqariladi.

Qurilish tashkilotlarida materiallar harakatini hujjatlashtirish ularning kelib tushish manbalariga, tashib keltirish shartlari va usullariga, shuningdek nima maqsadlarda chiqim qilinganligi va boshqa holatlarga bevosita bog'liqdir. Ushbu maqsadlarda qo'llaniladigan boshlang'ich hujjatlar to'g'risidagi umumiy ma'lumotlar 3.1-jadvalda keltirilgan. Quyida materiallar harakatiga doir ayrim asosiy boshlang'ich hujjatlarni tuzish va ulardan foydalanish tartiblariga qisqacha to'xtalamiz.

3.1-jadval

Qurilish tashkilotlarida materiallar hisobi uchun qo'llaniladigan boshlang'ich hujjatlar klassifikatori

№	Boshlang'ich hujjat nomi	Tuzuvchi shaxslar	Foydalanuvchilar	Taqdim etish muddati
1	Ishonchnoma	Buxgalteriya	Buxgalteriya, Ta'minot bo'limi	Olingandan so'ng 10 kun ichida
2	Materiiallarni qabul qilish dalolatnomasi (M -7 shakl)	Ombor mudiri	Buxgalteriya, Ta'minot bo'limi	Joriy oyning oxirgi kuni
3	Omborga kirim qilish orderi (M-4 shakl)	Ombor mudiri	Buxgalteriya, Ta'minot bo'limi	Joriy oyning oxirgi kuni
4	Limit-zabor varaqasi (M-8 shakl)	Ombor mudiri	Buxgalteriya, uchastka boshliqlari, masterlar	Joriy oyning oxirgi kuni
5	Talabnoma (M- 11 shakl)	Uchastka boshliqlari, masterlar	Buxgalteriya uchastka boshliqlari, masterlar	Har kuni
6	Ichki almashuv nakladnoyi (M-15 shakl)	Ombor mudirlari	Buxgalteriya, boshqa bo'linmalar	Har kuni
7	Schyot-faktura	Sotish bo'limi	Buxgalteriya, boshqa bo'linmalar	Har kuni
8	Inventarlarni hisobdan chiqarish to'g'risida dalolatnoma	Uchastka boshliqlari, masterlar	Buxgalteriya, boshqa bo'linmalar	Joriy oyning oxirgi kuni
9	Materiiallar harakati to'g'risida hisobot (M-19)	Ombor mudirlari	Buxgalteriya, boshqa bo'linmalar	Joriy oyning oxirgi kuni
10	Qurilishda asosiy materiiallar sarfi to'g'risida hisobot (M-29)	Uchastka boshliqlari, masterlar	Buxgalteriya, boshqa bo'linmalar	Joriy oyning oxirgi kuni

Materiiallar hisobotini (M-19 shakl) soniy-summoviy ko'rinishda quyidagicha yuritish tavsiya etilgan (3.2-jadval).

**3.2-jadval
M-19 shakl**

MATERIALLAR HARAKATI TO'G'RISIDA HISOBOT
200 _yil oyi uchun

№	Material nomi	O'Ich ov birl.	Baho	Bosh qoldiq		Kirim		Chiqim		Oxirgi qoldiq	
				Soni	Summa	Soni	Summa	Soni	Summa	Soni	Summa
1	Tsement	t	80000	2	160000	10	900000	6	510000	6	550000
2	Qum	Kub. m	3000	3	9000	10	35000	8	27077	5	16923
	Jami				169000		935000		537077		566923

Hisobotni ushbu ko'rinishda yuritishga hozirgi kunda qurilish tashkilotida materiiallarni hisobdan chiqarishda qabul qilingan baholash usullari katta ta'sir ko'rsatadi. Chunonchi, FIFO usulini qo'llash ushbu hisobotni bir qancha varaqlardan iborat bo'lishiga olib keladi. Chunki, bu

usulga ko'ra materiallar nomi bir xil bo'lsada, lekin sotib olish narxlarini turlicha bo'lganligi uchun alohida qatorlarda ko'rsatiladi.

AVEKO usulini qo'llash hisobot varaqlari sonini kamayishiga olib keladi. Chunki, bunda materiallar nomi bir xil bo'lganligi uchun, ularning bahosidan qat'iy nazar, bir qatordan yoziladi. Bu usulda materiallar holati va chiqimining summaviy miqdori hisobotda o'rtacha baholarda ko'rsatiladi.

Qurilishga sarflangan bevosita material xarajatlar to'g'risida axborotlarni o'zida mujassamlashtiruvchi asosiy hujjat bo'lib «Qurilishda asosiy materiallar sarfi to'g'risida hisobot» (M-29 shakl) hisoblanadi. Bu hisobotning shakli va uni tuzish tartibi sobiq SSSR Markaziy statistika boshqarmasining 1982 yil 24 noyabrdagi 613-son buyrug'i bilan tasdiqlangan. Quyida hozirgi vaqtda ham qurilish tashkilotlarida qo'llanilayotgan mazkur hisobotning mazmuniga qisqacha to'xtalamiz.

M-29 shaklli hisobot ikkita bo'limdan iborat. Uning birinchi bo'limi «Materiallarga bo'lgan me'yoriy talab va bajarilgan ishlar hajmi», ikkinchi bo'limi esa «Asosiy materiallar haqiqiy sarfini ishlab chiqarish me'yorlari bo'yicha aniqlangan sarflar bilan taqqoslanishi» deb ataladi.

M-29 shakl

Trest, boshqarma _____
 Qurilish tashkiloti rahbari _____

Qurilishda asosiy materiallar sarfi to'g'risida hisobot

Ishning bolanish sanasi _____
 Ishning tugash sanasi _____

I. Materiallarga bo'lgan me'yoriy talab va bajarilgan ishlar hajmi

T/r	Ish turi va material nomi	O'lchov birligi	Bir birlik ishga material-ning me'yoriy sarfi	Ish hajmi va materialga bo'lgan me'yoriy talab	Shu jumladan yil boshiga haqiqatda bajarilgan ish hajmi	Oylar bo'yicha bajarilgan ish hajmi va materiallarning me'yoriy sarfi			
						Yanvar	Fevral	...	Dekabr
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

II. Asosiy materiallar haqiqiy sarfini ishlab chiqarish me'yorlari bo'yicha aniqlangan sarflar bilan taqqoslanishi

Material, konstruktsiya va buyum nomi	O'lchov birligi	Yil boshidan boshlab				_____ oy			
		Chiqim		Me'yordan chetlanish (+,-)	Tan-narxga kiritilsin	Chiqim		Me'yordan chetlanish (+,-)	Tan-narxga kiritilsin
		Me'yor bo'yicha	Haqiqatda			Me'yor bo'yicha	Haqiqatda		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

Prorab (master) _____
 Tekshirdim: IChB injeneri _____ Buxgalter _____
 Bosh injener _____

Qurilish tashkilotlari materiallar kirimini ikkita usulda olib borishlari mumkin: (1) bevosita usul; (2) bilvosita usul.

Materiallar hisobining bevosita usulida ularning barcha manbalardan kirim qilinishi materiallar hisobi schyotlarining (1010-1090 schyotlar) debetida to'g'ridan-to'g'ri aks ettiriladi.

Ushbu usulda materiallarning turli manbalardan kelib tushishi va ular kirimini 1010-1090 schyotlarda aks ettirish tartibi 3.3-jadvalda keltirilgan.

3.3-jadval

Materiallar kirimini schyotlarda aks ettirish (bevosita usul)

№	Operatsiyaning mazmuni	Summa	Debet schet	Kredit schet	Asos bo'luvchi hujjat
1	Taminotchilardan sotib olinganda: -materiallar qiymatiga (QQSsiz) - QQS summasiga (agar korxonada QQS to'lovchi bo'lsa)	5000000	1010-1090	6010	Shartnoma, schyot-faktura
		1000000	4410	6010	
2	Ichki tizim korxonalaridan olinganda: -materiallar qiymatiga (QQSsiz) - QQS summasiga (agar korxonada QQS to'lovchi bo'lsa)*	5000000	1010-1090	6110-6120	Shartnoma, schyot-faktura
		1000000	4410	6110-6120	
3	Bepul kelib tushganda	600000	1010-1090	8530	Shartnoma, schyot-faktura
4	Ta'sisichilardan kelib tushganda	500000	1010-1090	4610	Shartnoma, schyot-faktura
5	Sotib olishga doir qo'shimcha xarajatlarga	50000	1010-1090	6990	Shartnoma, Schyot-faktura, Kirim dalolatnomasi
6	O'z ishlab chiqarish tsexlaridan kirim qilinganda	2550000	1010-1090	2310	Kirim dalolatnomasi
7	Asosiy vositalarni tugatishdan olingan materiallarga	60000	1090	9210	Tugatish dalolatnomasi
8	Materiallarning ichki almashuviga	2000000	1010-1090	1010-1090	Naklodnoy

Materiallar hisobining bilvosita usulida ularning ta'minotchi tashkilotlardan xarid qilinishi, o'z tsexlaridan kirim qilinishi to'g'risidagi ma'lumotlar dastlab 1510 «Materiallarni tayyorlash va xarid qilish» schyotining debetida to'planadi. Bunda materiallarning kelib tushish manbalarini ifodalovchi schyotlar (6010, 6990, 2310 va boshqalar) kreditlanadi. Materiallar boylklarning omborlarga kirim qilinishi 1510 schyotning kreditida va 1010-1090 schyotlarning debetida aks ettiriladi. Bu usulda materiallarning hisob bahosidagi qiymati va xarid qiymati o'rtasidagi farq summasi hisobot davrida alohida 1610 «Materiallar qiymatidagi farqlar» schyotida hisobga olinadi.

Materiallarning qurilish ishlariga sarflanishi, shuningdek ularning sotilishi, bepul berilishi, boshqa korxonalariga ta'sis badali sifatida kiritilishi, ish haqi va moddiy yordam sifatida berilishi, shuningdek turli boshqa chiqimlari guvohlik beruvchi hujjatlar asosida hisobda quyidagicha aks ettiriladi (3.4-jadval).

3.4-jadval

* Agar qurilish tashkiloti ixchamlashtirilgan yagona soliq to'lovchisi hisoblansa, u holda ta'minotchilarga to'langan QQS ham materiallar qiymatiga kiritiladi va unga alohida ushbu mazmundagi buxgalteriya yozuvi qilinmaydi.

**Qurilish tashkilotlarida materiallarning ishlatilishi va boshqa chiqimlarini
schyotlarda aks ettirish**

№	Operatsiyaning mazmuni	Summa	Debet schet	Kredit schet	Asos bo'luvchi hujjat
1	Materiallarning ishlab chiqarishga sarflanishi	3000000	2010, 2310, 2510	1010- 1090	M-29 shaklli hisobot, material hisoboti
2	Materiallarning sotilishi: -sotish qiymatiga (QQSsiz) - QQS summasiga (agar korxonada QQS to'lovchi bo'lsa) - materiallarning hisob bahosida moddiy javobgar shaxs bo'ynidan soqit qilinishiga -sotishdan olingan foydaga -sotishdan ko'rilgan zararga	500000 100000 400000 100000 -	4010, 4010 9210 9220 9430	9220 6410 1010- 1090 9320 9220	Shartnoma, schyot-faktura hisob-kitoblar, material hisoboti
3	Materiallarning bepul berilishi: -berish qiymatiga (QQSsiz) -QQS summasiga (agar korxonada QQS to'lovchi bo'lsa) -materiallarning hisob bahosida moddiy javobgar shaxs bo'ynidan soqit qilinishiga -sotishdan ko'rilgan zararga	500000 100000 500000 600000	4010 4010 9220 9430	9220 6410 1010- 1090 4010	Shartnoma, schyot-faktura, hisob-kitoblar, material hisoboti
4	Ta'ris badali sifatida berilishi: -kiritish qiymatiga (QQSsiz) -QQS summasiga (agar korxonada QQS to'lovchi bo'lsa) -materiallarning hisob bahosida moddiy javobgar shaxs bo'ynidan soqit qilinishiga	500000 100000 500000	0610- 0690 0610- 0690 9220	9220 6410 1010- 1090	Shartnoma, schyot-faktura, hisob-kitoblar, material hisoboti
5	Materiallarning ish haqi va moddiy yordam sifatida berilishi: -berish qiymatiga (QQSsiz) -QQS summasiga (agar korxonada QQS to'lovchi bo'lsa) -materiallarning hisob bahosida moddiy javobgar shaxs bo'ynidan soqit qilinishiga	500000 100000 500000	6710 6710 9220	9220 6410 1010- 1090	Ariza, schyot-faktura, hisob-kitoblar, material hisoboti

Qurilish tashkilotlarida materiallarning analitik hisobi moddiy javobgar shaxslar bo'yicha hisob bahosida 10-s qaydnomasida yuritiladi. Bu qaydnoma 3 ta bo'limdan iborat. Uning 1-bo'limi sotib olingan materiallarning haqiqiy tannarxi hamda ularning hisob bahosidagi qiymati o'rtasidagi chetlanish summasining hisobi uchun mo'ljallangan. Ushbu chetlanishni hisob-kitob

qilish va ular hisobini 1610 «Materiallar qiymatidagi farqlar» schyotida yuritish uchun 10-s qaydnomasiga materiallarning kirimi to'g'risidagi ma'lumotlar 6-s jurnal-order va boshqa jurnal-orderlar yozuvlari asosida ko'rsatiladi. Materiallar va ular qiymatidagi farqlarning bosh qoldig'iga doir ma'lumotlar qaydnomaning 2- va 3-bo'limlaridan olinadi. Shundan so'ng, materiallar va ular qiymatidagi farqlarning bosh qoldiqlari va kirimi to'g'risidagi ma'lumotlar asosida (mos ravishda ularning haqiqiy tannarxi hamda hisob bahosidagi qiymatlari bo'yicha) xarid qiymati va hisob baholaridagi qiymati o'rtasidagi farq summasi va foizi aniqlanadi.

Materiallarning xarid qiymati va hisob baholaridagi qiymati o'rtasidagi farqning o'rtacha foizi (**O'f**) quyidagicha topiladi:

$$O'f = \frac{Fo + Fd}{Mo + Md} \times 100 \%$$

Bu erda:

Fo va **Fd** – materiallarning xarid qiymati va hisob baholaridagi qiymati o'rtasidagi farqning mos ravishda oy boshiga qoldig'i va kirim qilingan qismiga to'g'ri keluvchi summasi (yoki 1610 «Materiallar qiymati o'rtasidagi farq» schyotining mos ravishdagi bosh qoldig'i va debet oboroti summalari);

Mo va **Md** – materiallarning hisob bahosidagi oy boshiga bo'lgan bosh qoldig'i va kirimining qiymati (yoki 1000 «Materiallar» schyotining hisob bahosi bo'yicha mos ravishdagi bosh qoldig'i va debet oborot summalari).

Materiallar sarfiga to'g'ri keladigan ularning xarid qiymati va hisob baholaridagi qiymati o'rtasidagi farq summasi (**Fs**) quyidagicha topiladi:

$$Fs = Ms * O'f / 100 \%$$

Bu erda: **Ms** – materiallar chiqimining hisob bahosidagi qiymati

Misol: 1050 «Qurilish materiallari» schyotining hisob bahosida qiymati oy boshiga 10000000 so'm, 1610 «Materiallar qiymatidagi farqlar» schyotining debet qoldig'i 250000 so'm. Hisobot oyida kirim qilingan materiallarning qiymati (QQSsiz): (a) hisob bahosida 15000000 so'm; (b) haqiqiy tannarxi (xarid qiymati) bo'yicha 16000000 so'm. Hisobot oyida qurilishga sarflangan materiallarning hisob bahosidagi qiymati 20000000 so'm.

Ushchbu misolda keltirilgan ma'lumotlar bo'yicha:

(1) materiallarning xarid qiymati va hisob baholaridagi qiymati o'rtasidagi farqning o'rtacha foizi 5 foizga teng bo'ladi:

$$O'f = (25000 + 100000) / (1000000 + 1500000) * 100\% = 5 \%;$$

(2) qurilishga sarflangan materiallarga to'g'ri keladigan ularning xarid qiymati va hisob baholaridagi qiymati o'rtasidagi farq summasi 1000000 so'mga teng bo'ladi:

$$Fs = 2000000 * 5 \% / 100 \% = 100000 \text{ so'm.}$$

4-MAVZU: QURILISH TASHKILOTLARIDA MEHNATGA HAQ TO'LASH BO'YICHA HISOB - KITOBLAR HISOBINING XUSUSIYATLARI

Reja:

1. Qurilish tashkilotlarida mehnatga haq to'lash bo'yicha hisob-kitoblarni tashkil qilish asoslari
2. Qurilish tashkilotlarida mehnatga haq to'lash bo'yicha hisob-kitoblarning sintetik va analitik hisobi
3. Qurilish tashkilotlarida mehnatga haq to'lash xarajatlarining taqsimoti

Qurilish ishlari, odatda, jamoa, ya'ni brigada tomonidan bajariladi. Bajarilgan ishlar yaxlit jamoaning (brigadaning) mehnati sifatida tavsiflanadi. Mos ravishda hisoblangan ish haqi ham jami jamoa (brigada) uchun hisoblangan ish haqi hisoblanadi. Ish haqini hisoblashning bunday tizimi adabiyotlarda «akkord», «akkord-naryad» tizimi, deb ham e'tirof etiladi.

Akkord tizimda hisoblangan asosiy ish haqi, mukofatlar va boshqa qo‘shimchalar dastlab jami brigada uchun yaxlit tarzda belgilanadi. Ish haqining jami miqdori brigada tomonidan haqiqatda bajarilgan ishning hajmini, bir birlik ish uchun belgilangan mehnat haqi me‘yoriga (rastsenkaga) ko‘paytirish yo‘li bilan aniqlanadi. Korxonra rahbari buyrug‘i bilan belgilangan mukofat va boshqa qo‘shimcha to‘lovlar ham yaxlit brigadaga tegishli hisoblanadi.

Asosiy va qo‘shimcha ish haqlari brigada a‘zolarining o‘rtasida ularning umumiy bajarilgan ishdagi hissasiga, ya‘ni mehnatda ishtirok koeffitsienti (MIK)ga qarab taqsimlanadi. Ushbu koeffitsient brigada kengashi majlisi qarori bilan belgilanadi va maxsus bayonnoma ko‘rinishida buxgalteriyaga taqdim etiladi.

Misol. Brigada a‘zolariga dekabr oyida «A» ob‘ektida bajargan ishlari uchun naryad asosida 500000 so‘m ish haqi hisoblangan, shuningdek 300000 so‘m mukofat belgilangan. Brigada a‘zolarining tarkibi, egallagan lavozimlari, razryadlari, tabel bo‘yicha ishlagan vaqti, brigada kengashi yig‘ilishining qarori bo‘yicha belgilangan mehnatda ishtirok etganlik koeffitsientlari 4.1-jadvalda keltirilgan.

4.1-jadval

Brigada a‘zolarining mehnatda ishtirok koeffitsienti asosida ishlagan vaqtining hisob-kitobi

№	Familiya, ismi sharifi	Lavozimi	Razryadi	Ishlagan vaqti, soat	Mehnatda ishtirok koeffits. (MIK)	MIK bilan hisoblangan Ish vaqti
1	Davirov D	Brigadir	6	175	1,3	227,5
2	Xalikov A.	Ishchi	5	175	1	175
3	Shirinov B	Ishchi	3	175	1,1	192,5
4	Jabborov S	Ishchi	3	140	0,7	98
5	Olimov A	Ishchi	2	154	0,9	138,6
	Jami			819		831,6

Yuqoridagi ma‘lumotlar asosida dastlab MIK bilan hisoblangan bir birlik ish vaqtiga to‘g‘ri keladigan asosiy ish haqi va mukofat summasi topib olinadi. Bizning misolimizda bu ko‘rsatkich:

asosiy ish haqi bo‘yicha $601,25$ so‘m ($500000 / 831,6$);

mukofat bo‘yicha $360,75$ so‘m ($300000 / 831,6$).

Ushbu ma‘lumotlar asosida asosiy ish haqi va mukofat pulining brigada a‘zolari o‘rtasidagi taqsimoti hisob-kitobi quyidagicha amalga oshiriladi (4.2-jadval):

4.2-jadval

Brigada a‘zolari o‘rtasida asosiy va qo‘shimcha ish haqlarini taqsimlash hisob-kitobi

№	Familiya, ismi sharifi	MIK bilan hisoblangan ish vaqti	MIK bilan hisoblangan bir birlik ish vaqtiga to‘g‘ri keluvchi		Hisoblangan		Jami hisoblandi
			ish haqi	mukofat	ish haqi	mukofat	
1	Davirov D	227,5	601,25	360,75	136784	82071	218855
2	Xalikov A.	175	601,25	360,75	105219	63131	168350
3	Shirinov B	192,5	601,25	360,75	115741	69444	185185
4	Jabborov S	98	601,25	360,75	58923	35354	94277
5	Olimov A	138,6	601,25	360,75	83333	50000	133333
	Jami	831,6			500000	300000	800000

Qurilish tashkilotlarida vaqtinchalik mehnat layoqatini yo‘qotganlik uchun beriladigan nafaqa, mehnat ta‘tili va boshqa to‘lovlar (moddiy yordam, kompensatsiyalar) umumbelgilangan tartibga asosan hisob-kitob qilinadi.

Qurilish tashkilotlari mehnatga haq to‘lash hisob-kitoblarning sintetik hisobini 6700 «Mehnat haqi bo‘yicha xodimlar bilan hisoblashishlarni hisobga oluvchi schyotlar» tizimida ochiladigan 6710 «Mehnat haqi bo‘yicha xodimlar bilan hisoblashishlar» va 6720 «Deponentlangan ish haqi» schyotlarida yuritishlari lozim.

Ushbu passiv schyotlarning bosh va oxirgi qoldiqlari mos ravishda hisobot oyining boshi va oxirida qurilish tashkilotining o‘z xodimlari oldidagi to‘lanmagan ish haqi hamda deponentlangan ish haqi bo‘yicha qarzini ko‘rsatadi. Bu schyotlarning kreditida mos ravishda qurilish tashkilotining ish haqi bo‘yicha qarzini ko‘payishi, debetida esa ushbu qarzning kamayishi quyidagi yozuvlar bilan aks ettiriladi (4.3-jadval).

4.3-jadval

Qurilish tashkilotlarida ish haqi bo‘yicha hisob-kitoblarni schyotlarda aks ettirish

№	Operatsiyaning mazmuni	Summa	Debet schet	Kredit schet	Asos bo‘luvchi hujjat
1	Qurilish ishlari uchun hisoblangan bevosita ish haqi summasiga	3000000	2010	6710	Hisob-to‘lov qaydnomasi
2	Yordamchi ishlab chiqarish xodimlariga hisoblangan ish haqi summasiga	1500000	2310	6710	Hisob-to‘lov qaydnomasi
3	Umumishlab chiqarish xarajatlariga olib borilgan ish haqi summasiga	1000000	2510	6710	Hisob-to‘lov qaydnomasi
4	Kapital investitsiyalarga kiritilgan ish haqi summasiga	2000000	0810-0890	6710	Hisob-to‘lov qaydnomasi
5	O‘z asosiy vositalarini tugatish uchun hisoblangan ish haqi summasiga	100000	9210	6710	Hisob-to‘lov qaydnomasi
6	Korxonada hisobidan hisoblangan mehnatga layoqasizlik kunlar uchun hisoblangan nafaqa, moddiy yordam va kompensatsiyalar summasiga	500000	9430	6710	Hisob-to‘lov qaydnomasi
7	Rezerv hisobidan hisoblangan mehnat ta‘tili summasiga	600000	8910	6710	Hisob-to‘lov qaydnomasi
8	Ma‘muriy-boshqaruv xodimlariga hisoblangan ish haqi summasiga	1200000	9420	6710	Hisob-to‘lov qaydnomasi
9	Sotish xarajatlariga olib borilgan ish haqi summasiga	300000	9410	6710	Hisob-to‘lov qaydnomasi
10	Ish haqidan ushlangan daromad solig‘i summasiga	2100000	6710	6410	Hisob-to‘lov qaydnomasi
11	1 foizlik jamlanib boruvchi pensiya ta‘minotiga ushlanma summasiga	104000	6410	6990	Hisob-to‘lov qaydnomasi
12	2,5 foizlik pensiya fondiga ushlanma summasiga	250000	6710	6520	Hisob-to‘lov qaydnomasi
13	Sud ijro hujjatlari asosidagi ushlanmalarga	120000	6710	6990	Hisob-to‘lov qaydnomasi
14	Etkazilgan zararlarning ushlanishiga	25000	6710	4730	Hisob-to‘lov qaydnomasi
15	Arizaga muvofiq turli to‘lovlar uchun ushlanmalarga	265000	6710	6990	Hisob-to‘lov qaydnomasi

16	Deponent qilingan ish haqi summasiga	500000	6710	6720	Deponent hisobi kartochkalari
17	Kassadan berilgan ish haqi va deponent haqi summasiga	4500000	6710, 6720	5010	To'lov qaydnomasi, chiqim kassa orderi

Hisobot oyida mehnatga haq to'lash xarajatlarini qurilish ishlari o'rtasida quyidagicha hisob-kitob qilinadi (4.4-jadval). Ushbu ma'lumotlar RT-2 hamda RT-5s shaklli ishlov qaydnomalarida o'z akini topadi.

4.4-jadval

20__yil _____ oyi uchun mehnatga haq to'lash xarajatlarini qurilish ob'ektlari o'rtasida taqsimlash hisob-kitobi

№	Xarajat schyotlari	Jami amortizatsiya summasi	Shu jumladan ob'ektlar bo'yicha					
			A		B		V	
			%	summa	%	summa	%	Summa
1	2010 «Asosiy ishlab chiqarish»	6000000		3000000	-	2000000	-	1000000
2	2310 «Yordamchi ishlab chiqarish»	2000000	50	1000000	20	400000	30	600000
3	2510 «Umum-ishlab chiqarish xarajatlari»	3000000	10	300000	30	900000	60	1800000
	Jami	11000000	-	4300000	-	3300000	-	3400000

5-MAVZU: QURILISH TASHKILOTLARIDA ISHLAB CHIQRISH XARAJATLARI HISOBI VA QURILISH ISHLARI TANNARXINI KALKULYATSIYA QILISHNING XUSUSIYATLARI

Reja:

1. Qurilish tashkilotlarida asosiy ishlab chiqarish xarajatlarining hisobi
2. Qurilish tashkilotlarida yordamchi ishlab chiqarish xarajatlarining hisobi
3. Qurilish tashkilotlarida umumishlab chiqarish xarajatlarining hisobi va ularning taqsimoti
4. Qurilish ishlari tannarxini kalkulyatsiya qilish usullari

Qurilish ishlari tannarxiga kiradigan xarajatlarning tasnifi, guruhleri va aniq moddalarining tarkibi O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1999 yil 5 fevraldagi 54-son qarori bilan tasdiqlangan «Mahsulot (ish, xizmat)larni ishlab chiqish va sotish xarajatlarining tarkibi hamda moliyaviy natijalarni shakllantirish tartibi to'g'risida nizom»ga muvofiq bo'lishi lozim.

Ushbu nizomga ko'ra qurilish ishlari tannarxiga kiradigan asosiy ishlab chiqarish xarajatlari bevosita va bilvosita (ustama) xarajatlarga bo'linadi. Ushbu turdagi xarajatlar iqtisodiy mohiyatiga ko'ra beshta guruhga ajratiladi va ularning tarkibiga quyidagi xarajat moddalari kiritiladi (5.1-jadval).

5.1-jadval

Qurilish ishlari tannarxiga kiritiladigan asosiy ishlab chiqarish xarajatlari

Xarajat guruhi	Xarajat moddalari	Boshlang'ich hujjatlar va hisob registrlari
Bevosita material xarajatlari	Qurilish ishlariga bevosita sarflangan qurilish materiallari, yarim fabrikatlar	Material hisoboti (M-19)

	Umumishlab chiqarish xarajatlari	2510	2000000				
	Jami		13900000		Jami		78900000
	Oxirgi qoldiq		0				

5.2-jadval ma'lumotlaridan ko'rinib turibdiki, 2010 «Asosiy ishlab chiqarish» schyotining debetida qurilish ishlarining oy boshiga va oxiriga bo'lgan qoldig'i, ya'ni tugallanmagan qurilish qiymati (tannarxi), oy mobaynida qurilish ishlariga ketgan haqiqiy sarf-xarajatlar ko'rsatiladi. Ushbu schyotning kreditida buyurtmachilarga topshirilgan qurilish ishlarining tannarxi (sotish tannarxi) aks ettiriladi.

Asosiy ishlab chiqarish xarajatlari sintetik va analitik hisobining asosiy registri bo'lib 10-s jurnal-order hisoblanadi. Ushbu jurnal-order har bir qurilish ob'ekti (analitik schyot) bo'yicha ochiladi. Shuningdek, qurilish tashkiloti buxgalteriyasi barcha olib borilgan qurilish ishlari xarajatlari to'g'risidagi ma'lumotlarini jamlash uchun yig'ma 10-s jurnal-orderni ham yuritadi. Ushbu yig'ma jurnal-orderda asosiy ishlab chiqarish xarajatlariga doir hisob ma'lumotlarini analitik schyotlar (qurilish ob'ektlari) bo'yicha yig'ish tartibi ko'rgazmali tarzda 5.3-jadvalda keltirilgan.

5.3-jadval

Asosiy ishlab chiqarish xarajatlarining yig'ma hisobi

Xarajat moddalari schyotlari	Jami		Shu jumladan qurilish ob'ektlari bo'yicha					
			A (2010)		B (2020)		V (2030)	
	Dt	Kt	Dt	Kt	Dt	Kt	Dt	Kt
Bosh qoldiq	85000000		65000000		15000000		5000000	
1000	9000000		6000000		2000000		3000000	
1610	900000		500000		100000		300000	
6710	4500000		3000000		1000000		500000	
6520	1080000		720000		240000		120000	
6010	110000		-		60000		50000	
6990	175000		-		100000		75000	
0200	265000		180000		60000		25000	
0500	40000		-		40000		-	
2310	2550000		1500000		800000		250000	
2510	3100000		2000000		700000		400000	
3190	75000		-		75000		-	
Jami	23795000	8862000	13900000	78900000	5175000		4720000	9720000
Oxirgi qoldiq	20175000		0		20175000		0	

Buyurtmali usulda bajarilgan har bir qurilish ishi xarajat ob'ekti sifatida qaraladi. Uning haqiqiy tannarxini kalkulyatsiya qilish qurilish ob'ektiga (buyurtmaga) ochilgan 2010 «Asosiy ishlab chiqarish» schyotida to'plangan hisob ma'lumotlari asosida ob'ekt (ish) buyurtmachiga topshirishgandan keyin amalga oshiriladi. Ushbu schyotning debetida alohida korrespondentsiyalanuvchi schyotlar bo'yicha ko'rsatilgan yig'ma ma'lumotlar buyurtmaga ochilgan kalkulyatsiya kartochkasining tegishli xarajat moddalarini to'ldirishga asos bo'ladi (5.4-jadval).

5.4-jadval

**Qurilish ishlari haqiqiy tannarxi va uni reja (normativ) tannarxdan chetlanishi hisobi
kalkulyatsion kartochkasi**

Ob'ekt – «Do'stlik kompleksi»

№	Xarajat moddasi	Reja (normativ) Bo'yicha	Haqiqatda	Chetlanish (+,-)
1	Material xarajatlari	35300000	35750000	+450000
2	Ish haq xarajatlari	25000000	24650000	-350000
3	Ijtimiy sug'urta	6250000	6162500	-87500
4	Amortizatsiya ajratmalari	1600000	1475500	-124500
5	Yordamchi ishlab chiqarish xarajatlari	6100000	5460000	-640000
6	Umumishlab chiqarish xarajatlari	5750000	5402000	-348000
7	Jami tannarx	80000000	78900000	-1100000
8	Shartnoma qiymati	120000000	120000000	0
9	Shundan QQS	20000000	20000000	0
10	Yalpi foyda	20000000	21100000	+1100000
11	Davr xarajatlari	8000000	8600000	+600000
13	Qurilishga doir soliqgacha foyda summasi	12000000	12500000	+500000

6-MAVZU: QURILISH ISHLARINI BAJARISHDAN OLINGAN DAROMADLAR VA ULARGA DOIR HISOB-KITOBLARNING HISOBI

Reja:

1. Qurilish ishlarini bajarishdan olingan daromadlarning hisobi
2. Qurilish ishlari bo'yicha buyurtmachilar bilan hisob-kitoblarning hisobi
3. Qurilish ishlarini bajarishda bosh pudratchi va subpudratchilar o'rtasidagi hisob-kitoblarning hisobi

Qurilish tashkilotlarida qurilish ishlarini bajarishdan olingan daromadlarni tasdiqlovchi asosiy hujjat bo'lib «Bajarilgan ishlar (qilingan xarajatlar) qiymati to'g'risida ma'lumotnoma – schyot-faktura» hisoblanadi. Ushbu hujjat pudratchi va buyurtmachi tomonidan imzolanganidan so'ng rasmiy kuchga ega bo'ladi.

«Bajarilgan ishlar (qilingan xarajatlar) qiymati to'g'risida ma'lumotnoma – schyot-faktura» sobiq KS-2 shakl «Bajarilgan ishlarni qabul qilish to'g'risida dalolatnoma» va KS-3 shakl «Bajarilgan ishlar va xarajatlar to'g'risida ma'lumotnoma» o'rniga kiritilgan yagona hujjatdir. U kamida ikki nusxada tuziladi. Ma'lumotnoma–schyot-fakturaning bir nusxasi pudratchida qoladi, ikkinchi nusxasi esa buyurtmachiga topshiriladi. Investorlarning talablariga ko'ra ularga ham ushbu hujjatning alohida nusxalari taqdim etiladi. Ma'lumotnomani tuzishga asos bo'lib bajarilgan ishlar hisobi jurnali (KS-6 shakl) ma'lumotlari hisoblanadi. Ushbu jurnal qurilish tashkilotida har bir ob'ekt bo'yicha yuritiladi. Jurnalda qurilish ishlarini boshlanish va yakunlanish sanasi, ularni borish jarayoni, ketma-ketlikda bajarilgan texnologik ishlarning o'lchamlari, belgilangan me'yor va rastsenkalar bo'yicha aniqlangan qiymati va boshqa jihatlari to'g'risidagi ma'lumotlar jamlanadi.

BAJARILGAN ISHLAR (QILINGAN XARAJATLAR) QIYMATI TO'G'RISIDA MA'LUMOTNOMA – SCHYOT-FAKTURA

	(davr)
Pudratchi _____	Buyurtmachi _____
Manzili _____	Manzili _____
Telefon _____	Telefon _____
Hisob raqam _____	Hisob raqami _____

STIR _____
XXTUT _____

STIR _____
XXTUT _____

Ob'ekt nomi va manzili _____

Shartnoma _____

Jami shartnoma qiymati _____

Hisobot davri _____ dan _____ gacha

Hujjat № va sanasi _____

T/r	Ishga tushiriladigan kompleks, bosqich, ob'ekt, bajariladigan ish turi, jihozlar, xarajatlar	O'lchov birligi	I shva xarajatlarning hajmi (natural ko'rsatichlarda)		Shartnomaviy joriy baholardagi qiymati (ming so'mda)			
			Jami	Shu jumladan joriy yilga ish grfigi bo'yichv	Jami	Shu jumladan joriy yilga		
1	2	3	4	5	6	7		
Bajarilgan ishlar								
Ish boshidan boshlab			Yil boshidan boshlab hisobot oyi Bilan birga			Shu jumladan hisobot oyida		
Natur. ko'r-Satkich	Jami ish hajmiga nisbatan foiz	Joriy shartnoma baholarda (ming so'm)	Natural ko'r-satkich	Jami ish hajmiga nisbatan foiz	Joriy shartnoma baholarda (ming so'm)	Natural ko'r-satkich	Jami ish hajmiga nisbatan foiz	Joriy shartnoma baholarda (ming so'm)
8	9	10	11	12	13	14	15	16

Pudratchi tashkilot rahbari _____

Buyurtmachi tashkilot vakili _____

Pudratchi tashkilot bosh hisobchisi _____

M.O'.

M.O'.

7-MAVZU: QURILISH TASHKILOTLARIDA YAKUNIY MOLIVAVIY NATIJALAR, SOLIQLAR VA MAJBURIY TO'LOVLARNING HISOBI

Reja:

- Qurilish tashkilotlarida yakuniy moliyaviy natijalarning hisobi
- 2. Qurilish tashkilotlarini soliqqa tortishning xususiyatlari va ularning hisobi
- 3. Qurilish tashkilotlarida majburiy ajratmalar, yig'imlar va ushlanmalarning hisobi

Qurilish tashkilotlari to'laydigan umumdavlat soliqlarini buxgalteriya hisobi ob'ekti sifatida turlicha tasniflash mumkin (7.1-jadval).

7.1-jadval

Qurilish tashkiloti to'laydigan soliqlarning tavsifi

t/r	Soliqning nomi	Byudjet turi	Bevosita / bilvosita-ligi	To'g'ri/ egri soliqligi	Olib boriladigan schyotlarining turi
1	QQS	respublika	bilvosita	egri	Olinadigan schyotlarni hisobga oluvchi schyotlar
2	Foyda solig'i	respublika	Bevosita	to'g'ri	Daromadning ishlatili-shini hisobga oluvchi schyotlari
3	Mol-mulk solig'i	mahalliy	Bevosita	to'g'ri	Davr xarajatlarini hisobga oluvchi schyotlar
4	Er solig'i	mahalliy	Bevosita	to'g'ri	Davr xarajatlarini hisobga oluvchi schyotlar
5	Suv solig'i	respublika	Bevosita	to'g'ri	Davr xarajatlarini hisobga oluvchi schyotlar
6	Infrastrukturani rivojlantirish solig'i	mahalliy	Bevosita	to'g'ri	Daromadning ishlatili-shini hisobga oluvchi schyotlar
7	Dividend solig'i	respublika	bilvosita	egri	Dividend bo'yicha hisob-kitoblarni hisobga oluvchi schyotlar
8	Xodimlar daromadidan soliq	respublika	bilvosita	egri	Ish haq bo'yicha hisob-kitoblarni hisobga oluvchi schyotlar

Jadval ma'lumotlaridan ko'rinib turibdiki, qurilish tashkilotlari to'laydigan soliqlar bevosita va bilvosita yoki, mos ravishda, to'g'ri va egri soliqlarga, respublika byudjetiga va mahalliy byudjetga to'lanadigan soliqlarga, olinadigan schyotlar, xarajatlar, daromadlarni ishlatilishi hamda xodimlar va ta'sischilar bilan hisob-kitoblarni hisobga oluvchi schyotlarga olib boriladigan soliqlarga bo'linadi.

Umumdavlat solig'larini to'lovchi qurilish tashkilotlari soliq to'lovlaridan tashqari davlatning byudjetdan tashqari maqsadli fondlariga turli ajratma va ushlanmalarni amalga oshiradilar (7.2-jadval).

7.2-jadval

Qurilish tashkilotlarining 2010 yilda to'laydigan majburiy ajratmalari, ushlanmalari va to'lovlari

Maqsadli fondlar turi	Majburiy ajratma turi		Majburiy ushlanma va to'lov turlari	
	Ajratma bazasi	Stavka	Ushlanma (to'lov) bazasi	Stavka
Pensiya fondi	1.Bajarilgan ishlardan olingan sof tushum	1,0 %	1. Hisoblangan ish haqi fondi	4,5 %
	2.Hisoblangan ish haqi fondi	25,0 %		
Yo'l fondi	1.Bajarilgan ishlardan	1,5 %	1.Sotib olingan	

	olingan sof tushum		avtotransportning xarid qiymatidan ¹ a) engil avtomobillar bo'yicha b) yuk tashish mashinalari va avtobuslar bo'yicha	Eng kamida 6 % Eng kamida 20 %
Maktab ta'limini rivojlantirish fondi	1.Bajarilgan ishlardan olingan sof tushum	1 %		

8-MAVZU: QURILISH TASHKILOTLARIDA HISOBOT

Reja:

1. Qurilish tashkilotlarida hisobotlarning turlari va ularni taqdim etish muddatlari
2. Qurilish tashkilotlarida moliyaviy hisobot shakllarini to'lg'azish xususiyatlari

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2003 yil 24 sentyabrda qabul qilingan «Qurilish sohasida hisobotni yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi 409-son qarori bilan qurilish tashkilotlari uchun statistika hisobotlarining birxillash-tiriladigan va qisqartiriladigan shakllarining yangi ro'yxati, ularni tuzish va taqdim etish muddatlari tasdiqlangan. Ushbu statistika hisobotlarining birxillashtirilgan ayrim shakllarining ro'yxati 8.1-jadvalda keltirilgan.

8.1-jadval

Kapital qurilishdagi statistik hisobotning birxillashtirilgan shakllari ro'yxati

T/r	Statistika hisoboti shakllarining nomi	Shaklning tartib raqami	Davriy-ligi	Kiritilgan o'zgartirish va qo'shimchalar
1	Yakka tartibda qurilgan uy-joy binolarini ishga tushirish to'g'risida hisobot	1-YaTUJQ	yillik	Sobiq shakli saqlanib qoladi
2	Ijtimoiy soha ob'ektlarining ishga tushirilishi va qurilish ishlarining bajarilishi to'g'risida hisobot	1-KS	yillik	Shakllar mazmuni O'z.R. Prezidentining 2003 yil 6 maydagi 3240-son Farmoniga va Farmonni bajarish yuzasidan qabul qilingan Hukumat qarorlariga muvofiq to'ldiriladi
3	Qurilish ishlarining bajarilishi to'g'risida hisobot	1-KS	oylik	
4	Loyiha-qidiruv ishlari qiymati to'g'risida hisobot	4-KS	yillik	
5	Tugallanmagan qurilishlar ahvoli to'g'risida hisobot	8-KS	yillik	
6	Atrof muhitni muhofaza qilish va tabiat resurslaridan oqilona foydalanishga yo'naltirilgan asosiy kapitalga kiritilgan investitsiyalar to'g'risida hisobot	18-KS	yillik	
7	Xarid qilingan asosiy qurilish materiallari, qismlar, konstruk-tsiyalar va uskunalar narxi to'g'risida hisobot	9-KS	oylik	

¹ Avtomobillarning foydalanish muddatiga qarab har bir ot kuchi uchun eng kam ish haqiga nisbatan bedgilangan foizda hisoblangan summadan kichik bo'lgan taqdirda

				manbalari hisobiga qurilayotgan ob'ektlar bo'yicha taqdim etiladi)
8	Bajarilgan ishlar (qilingan xarajatlar) qiymati to'g'risida ma'lumotnoma – schyot-faktura		oylik	2-KS va 3-KS shakllar o'rniga yangidan kiritilgan

Qurilish tashkilotlarida yuqorida keltirilgan jadvaldagi statistika hisobotlarini tuzish buxgalteriyaga yuklatiladi. Ularni tuzishga asos bo'lib bajarilgan ishlar, ularga ketgan sarf-xarajatlar, sotib olingan materiallar, konstruksiyalar, uskunalarga guvohlik beruvchi boshlang'ich hujjatlar, shuningdek hisob registrlari ma'lumotlari hisoblanadi.

II-BO'LIM

QISHLOQ XO'JALIK KORXONALARIDA BUXGALTERIYA HISOBINING XUSUSIYATLARI

- 9-Mavzu: Qishloq xo'jalik korxonalarida buxgalteriya hisobini tashkil qilish asoslari
10-Mavzu: Qishloq xo'jalik korxonalarida asosiy vositalar hisobining xususiyatlari
11-Mavzu: Qishloq xo'jalik korxonalarida ishlab chiqarish zahiralari hisobining xususiyatlari
12-Mavzu: Dehqonchilik ishlab chiqarish xarajatlari hisobi va mahsulot tannarxini kalkulyatsiya qilish
13-Mavzu: Chorvachilik ishlab chiqarish xarajatlari va hisobi va mahsulot tannarxini kalkulyatsiya qilish
14-Mavzu; Qishloq xo'jaligi korxonalarida yordamchi va umumishlab chiqarish xarajatlarning hisobi
15-Mavzu: Qishloq xo'jalik korxonalarida moliyaviy natijalar ko'rsatkichlari, soliqlar, majburiy ajratmalar va to'lovlarning hisobi
16-Mavzu: Qishloq xo'jaligi korxonalarida moliyaviy hisobot shakllarini to'lg'azish xususiyatlari

9-MAVZU: QISHLOQ XO'JALIK KORXONALARIDA BUXGALTERIYA HISOBINI TASHKIL QILISH ASOSLARI

Reja:

1. Qishloq xo'jalik korxonalarining buxgalteriya hisobi sub'ekti sifatidagi tavsifi va ular faoliyatining tashkiliy-huquqiy asoslari
2. Qishloq xo'jalik korxonalarida hisob siyosatining xarakterli xususiyatlari
3. Qishloq xo'jalik korxonalarida buxgalteriya hisobining asosiy vazifalari

10-MAVZU: QISHLOQ XO'JALIK KORXONALARIDA ASOSIY VOSITALAR HISOBINING XUSUSIYATLARI

Reja:

1. Qishloq xo'jalik korxonalarida asosiy vositalarning tasnifi, tavsifi va baholanishi
2. Qishloq xo'jalik korxonalarida asosiy vositalar harakatini hujjatlashtirish va hisobi
3. Qishloq xo'jalik korxonalarida asosiy podani shakllantirish va ular kiriminin hisobi
4. Qishloq xo'jalik korxonalarida asosiy vositalarga eskirish hisoblashning xususiyatlari va hisobi

Hozirgi sharoitda qishloq xo'jalik texnikalari, chunonchi qimmat turuvchi xorijdan olingan kombaynlar, traktorlar, shuningdek ko'p yillik mevali bog'lar, tokzorlar uzoq muddatli ijaraga berish yo'li bilan ham sotilmoqda va hisobdan chiqarilmoqda. Ushbu operatsiyalar hisobda quyidagicha aks ettiriladi (10.1-jadval).

10.1-jadval

Qishloq xo'jalik texnikalari va ko'p yillik o'simliklarni uzoq muddatli ijaraga sotib olish sharti bilan berilishiga doir operatsiyalarni schyotlarda aks ettirish

№	Operatsiyaning mazmuni	Korr.schyot		Asos
		Dt	Kt	
1	Asosiy vositaning boshlang'ich qiymatida hisobdan chiqarilishiga	9210	0160, 0180	Shartnoma, schyot faktura
2	Asosiy vosita bo'yicha hisoblangan jamlangan eskirish summasini hisobdan chiqarilishiga	0260, 0280	9210	Shartnoma, schyot faktura
3	Asosiy vosita bo'yicha uzoq muddatli ijaraga berilgan mulkning kelishuv qiymatidagi debitorlik qarz summasiga	0920	9210	Shartnoma, schyot faktura
4	Ijaraga berilgan mulk bo'yicha uzoq muddatli qarzning joriy qismiga	4810	0920	Shartnoma, schyot faktura, hisob-kitob
5	Ijaraga berilgan mulk bo'yicha har oyda sharnoma asosida hisoblanadigan foiz summasiga	4830	9530	Shartnoma, schyot faktura, hisob-kitob
6	Ijara bo'yicha uzoq muddatli qarzning joriy qismi summasini kelib tushishi yoki naqd olinishiga	5110, 5010	4810	Bank ko'chirmasi, kirim kassa orderi
7	Ijara bo'yicha foiz summasini kelib tushishi yoki naqd olinishiga	5110, 5010	4820	Bank ko'chirmasi, kirim kassa orderi

11-MAVZU: QISHLOQ XO'JALIK KORXONALARIDA ISHLAB CHIQRISH ZAHIRALARI HISOBINING XUSUSIYATLARI

Reja:

1. Qishloq xo'jalik korxonalarida ishlab chiqarish zahiralarning tasnifi, tavsifi va baholanishi
2. Qishloq xo'jalik korxonalarida ishlab chiqarish zahiralari harakatini hujjatlashtirish va ularning ombor hisobi
3. Ishlab chiqarish zahiralarning sintetik hisobi
4. O'stirishdagi va boquvdagi mollarning hisobi

Ishlab chiqarish zahiralarning qishloq xo'jalik ishlariga sarflanishi, shuningdek ularning sotilishi, bepul berilishi, boshqa korxonalariga ta'sis badali sifatida kiritilishi, ish haqi va moddiy yordam sifatida berilishi, shunindok turli boshqa chiqimlari guvohlik beruvchi hujjatlar asosida hisobda quyidagicha aks ettiriladi (11.1-jadval).

11.1-jadval

Qishloq xo'jalik korxonalarida materiallarning ishlatilishi va boshqa chiqimlarini schyotlarda aks ettirish

№	Operatsiyaning mazmuni	Summa	Debet schet	Kredit schet	Asos bo'luvchi hujjat
1	Materiallarning ishlab chiqarishga	5000000	2010,	1010-	Material

	sarflanishi		2310, 2510	1090	hisobotlari, dalolatnomalar
2	Materiiallarning sotilishi: -sotish qiymatiga - materiiallarning hisob bahosida moddiy javobgar shaxs bo‘ynidan soqit qilinishiga -sotishdan olingan foydaga -sotishdan ko‘rilgan zararga	500000 400000 100000 -	4010, 9210 9220 9430	9220 1010- 1090 9320 9220	Shartnoma, schyot-faktura hisob-kitoblar, material hisoboti
3	Materiiallarning bepul berilishi: -berish qiymatiga -materiiallarning hisob bahosida moddiy javobgar shaxs bo‘ynidan soqit qilinishiga -sotishdan ko‘rilgan zararga	500000 500000 500000	4010 9220 9430	9220 1010- 1090 4010	Shartnoma, schyot-faktura, hisob-kitoblar, material hisoboti
4	Ta‘sis badali sifatida berilishi: -kiritish qiymatiga -materiiallarning hisob bahosida moddiy javobgar shaxs bo‘ynidan soqit qilinishiga	500000 500000	0610- 0690 9220	9220 1010- 1090	Shartnoma, schyot-faktura, hisob-kitoblar, material hisoboti
5	Materiiallarning ish haqi va moddiy yordam sifatida berilishi: -berish qiymatiga -materiiallarning hisob bahosida moddiy javobgar shaxs bo‘ynidan soqit qilinishiga	500000 500000	6710 9220	9220 1010- 1090	Ariza, schyot-faktura, hisob-kitoblar, material hisoboti

Qishlok xo‘jalik korxonalarida ishlab chiqarish zahiralarning analitik hisobi ularning alohida turlari, chunonchi urug‘lik va ekish materiiallari, o‘g‘itlar, turli xil ximikatlar, dori-darmonlar va boshqalar bo‘yicha alohida ochilgan analitik hisob registrilarida yuritiladi.

12-MAVZU: DEHQONChILIK IShLAB ChIQARISH XARAJATLARI HISOB VA MAHSULOT TANNARXINI KALKULYaTsIYa QILISH

Reja:

1. Dehqonchilik ishlab chiqarish xarajatlarining tasnifi, tarkibi va tavsifi
2. Dehqonchilik ishlab chiqarish xarajatlari va mahsulot kirimining dastlabki hisobi
3. Dehqonchilik ishlab chiqarish xarajatlarining sintetik va analitik hisobi
4. Dehqonchilik mahsulotlari tannarxini aniqlash usullari

Dehqonchilik ishlab chiqarish xarajatlarining dastlabki hisobi ularning alohida moddalari bo‘yicha quyidagi tartiblarga ko‘ra va guvohlik beruvchi boshlang‘ich hujjatlar asosida yuritiladi (12.1-jadvalga qarang).

12.1-jadval

Dehqonchilik ishlab chiqarish xarajatlarining hisob-kitob qilish tartibi

Xarajat moddalari	Hisobga olish tartibi	Guvohlik beruvchi hujjat
1. Mehnat xarajatlari	Naryad bo‘yicha ishlangan soat miqdorini 1 soatlik tarifga ko‘paytirish yo‘li bilan topiladi	Naryad, tabel, hisob-to‘lov qaydnomasi

2. Ijtimoiy sug'urtaga ajratma	Hisoblangan ish haqini belgilangan stavkaga ko'paytirish yo'li bilan topiladi	Maxsus hisob-kitob
3. Urug'lik sarfi	Ekin turi bo'yicha ekilgan maydon hajmini 1 ga erga sarflangan urug'lik miqdoriga va 1 kg urug'likning haqiqiy tannarxiga ko'paytirish yo'li bilan topiladi	Urug'lik sarfi dalolatnomasi
4. O'g'it sarfi	Ekin turi bo'yicha ekilgan maydon hajmini 1 ga erga sarflangan o'g'it miqdoriga va 1 t o'g'itning haqiqiy tannarxiga ko'paytirish yo'li bilan topiladi	O'g'it sarfi dalolatnomasi
5. Yoqilg'i sarfi	Ekin turlar o'rtasida qishloq xo'jalik texnikasi va boshqa transportlarning har bir sohada ishlagan vaqti miqdoriga (soatiga) qarab taqsimlanadi	Mexanikning raporti, naryadlar, yo'l varaqalari
6. Sug'urta to'lovlari	Har bir mahsulot turi bo'yicha hisoblangan sug'urta to'lovi bo'yicha	Sug'urta polisi, shartnoma
7. Ish va xizmatlar	Hisob siyosatida belgilangan tartib bo'yicha taqsimlanadi	Bosh agronom tomonidan tuziladigan maxsus taqsimlash hisob-kitobi
8. Yordamchi ishlab chiqarish xarajatlari	Hisob siyosatida belgilangan tartib bo'yicha taqsimlanadi	Maxsus taqsimlash hisob-kitobi
9. Umumishlab chiqarish xarajatlari	Hisob siyosatida belgilangan tartib bo'yicha taqsimlanadi	Maxsus taqsimlash hisob-kitobi

Dehqonchilik ishlab chiqarishning pirovard natijasi bo'lib etishtirilgan mahsulotlar hisoblanadi. Mahsulot tannarxiga ularning kiritilgan qilingan xarajatlar kiritiladi. Mahsulotlarning kiritilgan qilingan xarajatlar kiritiladi. Mahsulotlarning kiritilgan qilingan xarajatlar kiritiladi (12.2-jadval).

12.2 - jadval

Dehqonchilik mahsulotlarini kiritilgan qilingan xarajatlar kiritiladi

Mahsulot turi	Kiritilgan qilingan xarajatlar kiritiladi
1. Paxta	Franko-dala
2. Don	Franko-dala (saqlash joyi)
3. Kartoshka, poliz ekinlari, sabzavot, qand lavlagi	Franko-dala (saqlash joyi)
4. Mevalar, rezavor, uzum, tamaki, maxorka va choy bargi, dorivor efir moy ekinlari va gulchilik mahsulotlari	Franko-qabul qilish (saqlash) joylari
5. O't, zig'ir, sabzavot va boshqa ekinlar urug'lari	Franko-saqlash joylari
6. Oziqa uchun ko'k massa	Franko-iste'mol joyi
7. Somon, xashak	Franko-saqlash joyi

Barcha etishtirilgan mahsulotlar bo'yicha haqiqiy tannarx va reja tannarx o'rtasidagi farq summalarining hisob-kitobi hamda ularni tegishli schyotlarda aks ettirish tartibi misol tariqasida 12.3-jadvalda keltirilgan.

12.3-jadval

Dehqonchilik tarmog'i sohalarida etishtirilgan mahsulotlarning reja va haqiqiy tannarxlari o'rtasidagi farq hisob-kitobi

Mahsulot	Miqdori, ts.	1 birlik tannarxi, so'm			Summa, so'm	Korr. Schyotlar	
		Reja	haqiqat	Farq (+,-)		Dt	Kt
Paxta	1500	38000	37000	-1000	-1500000	9110	2010
Don	2250	15500	14000	-500	-1125000	9110	2010
Don chiqiti	1000	7725	8000	+275	+275000		
a) sotilgan	800				+220000	9110	2010
b) chorvaga	200				+55000	2020	2010
Somon	2300	150	155	+5	+11500		
a) sotilgan	300				+1500	9110	2010
b) chorvaga	2000				+10000	2020	2010
Pomidor	350	10000	11000	+1000	+350000	9110	2010
Piez	200	20000	20600	+600	+120000		
a) sotilgan	150				+90000	9110	2010
b) qoldiq	50				+30000	2810	2010
Karam	250	5000	6000	+1000	+250000	9110	2010
Kartoshka	200	32000	33500	+1500	+300000		
a) sotilgan	150				+225000	9110	2010
b) qoldiq	50				+75000	2810	2010
Sabzi	320	8000	8500	+500	+160000	9110	2010

Sabzavotchilik sohasiga sarflangan xarajatlarni etishtirilgan mahsulotlar o'rtasida taqsimlash tartibi misol tariqasida 12.4-jadvalda keltirilgan.

12.4-jadval

Sabzavotchilik sohasi xarajatlarini mahsulotlar o'rtasida taqsimoti

Mahsulot turi	Hosil, ts	1 ts. sotish bahosi, So'm	Sotish qiymati, so'm	Hissasi, %	Xarajat summasi, so'm	1 birlik mahsulot tannarxi, So'm
1	2	3	4	5	6	7
Pomidor	100	15000	1500000	9,1	1228550	12285
Piyoz	150	20000	3000000	18,3	2470610	16470
Karam	120	8000	960000	5,8	783035	6525
Kartoshka	200	45000	9000000	54,7	7384830	36924
Sabzi	110	18000	1980000	12,1	1633575	14850
Jami			16440000	100,0	13500600	

Izoh: a) 6-ustunda har bir mahsulot turlariga to'g'ri keladigan xarajatlar ularning sotish hajmini jami mahsulot sotishdagi hissasini (5-ustun) barcha mahsulot turlariga qilingan jami xarajatlar summasiga (6-ustunning jami summasiga) ko'paytirish va 100 foizga bo'lish orqali topiladi;

b) 7-ustun = 6-ustun / 2-ustun.

13-MAVZU: Chorvachilik ishlab chiqarish xarajatlari hisobi va mahsulot tannarxini kalkulyatsiya qilish

Reja:

1. Chorvachilik xarajatlarning tasnifi, tarkibi va tavsifi
2. Chorvachilik xarajatlari va mahsulot kirimining dastlabki hisobi
3. Chorvachilik ishlab chiqarish xarajatlarning sintetik va analitik hisobi
4. Chorvachilik mahsulotlari tannarxini aniqlash usullari

Chorvachilik tarmog'i o'z ichiga qoramolchilik, qo'ychilik, cho'chqachilik, parrandachilik, yilqichilik, pillachilik, asalarichilik, baliqchilik, pillachilik va boshqalarni oladi. Chorvachilikning har bir tarmog'i, o'z navbatida, turli guruhlarga bo'linadi. Chunonchi, respublikamizda keng tarqalgan chorvachilikning alohida tarmoqlari quyidagi guruhlarga ajratiladi (13.1-jadval).

13.1-jadval

Chorvachilik tarmoqlari va ularda xarajat ob'ektlari

Tarmoqlar	Xarajat ob'ektlari
1. Qoramolchilik	1.Sut yunalishida: <ul style="list-style-type: none"> • asosiy poda • yosh va boquvdagi mollar 2. Go'sht yunalishida <ul style="list-style-type: none"> • asosiy poda va sakkiz oygacha bo'lgan mollar • sakkiz oydan katta buqalar va boquvdagi mollar
2.Qo'ychilik	Go'sht yunalishida <ul style="list-style-type: none"> • asosiy poda va sakkiz oygacha bo'lgan qo'ylar • sakkiz oydan katta qo'chqorlar va boquvdagi qo'ylar
3.Cho'chqachilik	1. Asosiy poda 2.Ikki oydan to'rt oylikkacha bo'lgan cho'chqalar 3.To'rt oylikdan kata cho'chqalar
4.Parrandachilik	1. Tuxum yo'nalishida 2. Go'sht yo'nalishida

O'stirishdagi va boquvdagi mollar bo'yicha 1 ts o'sgan vazn va 1 ts tirik vazn tannarxini yuqorida keltirilgan arifmetik qurilma asosida kalkulyatsiya qilish tartibi 13.2-jadvalda keltirilgan.

13.2-jadval

O'stirishdagi va boquvdagi mollar bo'yicha 1 ts o'sgan vazn va g ts tirik vazn tannarxi kalkulyatsiyasi

Ko'rsatkichlar	Qoramollar soni	Tirik vazn, ts	Tannarx, Ming so'm
1.Yil boshiga qoldiq	45	45	26400,0
2.Hisobot yilda olindi:	46	20	11878,0
*nasl	40	5	1488,0
*o'sgan vazn	-	15	7790,0
*chetdan olindi	6	4	2600,0
3.Jami (1+2)	91	65	38278,0
4.Chiqim:	16	24,3	14134,0
*asosiy podaga o'tkazildi	10	15	8834,0
*sotildi va boshqa chiqimlar	5	9	5300,0
*o'ldi	1	0,3	-
4. Yil oxirga qoldiq	75	40,7	24144,0
5Tannarx:			
*1 ts tirik vazn			588,90
*1 ts o'sgan vazn			519,30

13.2-jadvaldan ko'rinib turibdiki, 1 tsentner tirik vaznning tannarxi 588,9 ming so'mni (38278,0 / 65), 1 ts o'sgan vaznning tannarxi 519,3 ming so'mni (7790,0 / 15) tashkil etgan. Guruhga kiruvchi mollar chiqimining qiymati, mos ravishda, (1) asosiy podaga o'tkazilgan yosh

mollar bo'yicha 8834,0 ming so'mni (15*588,90), (2) sotilgan va mollar bo'yicha 5300,0 ming so'mni (9*588,9) tashkil etgan.

Misol: Go'sht, jun va qo'zi yo'nalishiga ixtisoslashgan fermer xo'jaligining jami xarajatlari 285500 ming so'm. Olingan mahsulotlar: (1) o'sgan vazn (go'sht) 400 ts; jun 100 ts; olingan qo'zilar soni 500 bosh. Sotish hajmi (sotish baholarida): go'sht - 30000 ming so'm; jun - 20000 ming so'm; qo'zi - 3750 ming so'm.

Yuqoridagi misolda keltirilgan shartli ma'lumotlarga asosan qo'ychilikdan olingan mahsulotlar tannarxining hisob-kitobi 13.3-jadvalda keltirilgan.

13.3-jadval

Qo'ychilik sohasida mahsulot tannarxini aniqlash hisob-kitobi

Mahsulot turi	O'lcho v bir-ligi	Mahsulot soni	Mahsulot-larni sotish baholari-dagi qiymati, ming so'm	Mahsulotning sotish hajmida gi hissasi %	Ishlab chiqari xarajatlari, ming so'm	Bir birlik mahsulot tannarxi, ming so'm
Go'sht	ts	400	300000	92,7	264658	661,6
Jun	ts	100	20000	6,2	17701	177,0
Qo'zi	bosh	500	3750	1,1	3141	6,28
Jami	-	-	323750	100,0	285500	-

13.3-jadvaldan ko'rinib turibdiki, o'sgan vazn (go'sht)ning jami tannarxi 264658 ming so'mni ($285500 \cdot 92,7\%$), 1 tsentner go'shtning tannarxi 661,6 ming so'mni ($264658 / 400$), jun etishtirishga sarflangan jami xarajatlar 17701 ming so'mni ($285500 \cdot 6,2\%$), 1 tsentner junning tannarxi esa 177 ming so'mni ($17701 / 100$), qo'zi etishtirishning jami tannarxi 3141 ming so'mni ($285500 \cdot 1,1\%$), olingan 1 bosh qo'zining tannarxi 6,28 ming so'mni ($3141 / 500$) tashkil etgan.

14-MAVZU: QISHLOQ XO'JALIGI KORXONALARIDA YORDAMCHI VA UMUMISHLAB CHIQRISH XARAJATLARINING HISOBI

Reja:

1. Qishloq ho'jaligi korxonalarida yordamchi ishlab chiqarish xarajatlarining hisobi va ularning taqsimlanishi
2. Qishloq ho'jaligi korxonalarida umumishlab chiqarish xarajatlarining hisobi va ularning taqsimlanishi

15-MAVZU: QISHLOQ XO'JALIK KORXONALARIDA MOLIVAVIY NATIJALAR KO'RSATKICHLARI, SOLIQLAR, MAJBURIY AJRATMALAR VA TO'LOVLARNING HISOBI

Reja:

1. Qishloq xo'jalik korxonalarida moliyaviy natijalar ko'rsatkichlari va ularning hisobi
2. Qishloq xo'jalik korxonalarini soliqqa tortish bo'yicha davlat siyosati va soliqlar bo'yicha hisob-kitoblarning hisobi
3. Qishloq xo'jalik korxonalarida majburiy ajratmalar va to'lovlarning hisobi

Misol: yagona er solig'i to'lovchi «Sahovat» fermer xo'jaligi uchun ajratilgan jami er uchastkasi 2009 yil 1 yanvar holatiga 242,4 ga, shundan:

*yo'llar, ariqlar va zovurlar o'tgan er maydoni – 17,0 ga;

- *ekin erlari maydoni – 43,4 ga;
- *bog' uchastkalari maydoni – 83,0 ga;
- *uzumzorlar maydoni – 93,4 ga;
- *ko'p yillik daraxtzorlar maydoni – 1,3 ga;
- *bo'z erlar maydoni – 4,3 ga.

1 ga er uchastkasining normativ qiymati:

- ekin erlari maydoni uchun – 947,2 ming sum;
- *bog' uchastkalari maydoni uchun – 462,3 ming sum;
- *uzumzorlar maydoni uchun – 467,4 ming so'm;
- *ko'p yillik daraxtzorlar maydoni uchun – 947,2 ming so'm;
- *bo'z erlar maydoni uchun 15,1 ming so'm.

Yagona er solig'i stavkasi – 3,5 %, yagona er solig'i to'lovidan ozod qilingan er uchastkalari maydoni (bog'lar va uzumzorlar bo'yicha 176,4 ga yoki normativ qiymati 82026,1 ming so'm, soliqqa tortiladigan er uchastkalari maydoni 49,0 ga yoki normativ qiymati 42404,8 ming so'm.

Yuqorida keltirilgan shartli ma'lumotlar asosida tuzilgan yagona er solig'i hisob-kitobi 15.1-jadvalda keltirilgan.

15.1-jadval

«Sahovat» fermer xo'jaligi bo'yicha 2009 yil uchun yagona er solig'i hisob-kitobi

№	Ko'rsatkich	Er maydoni, ga	Erning qiymati, ming so'm		Summa, ming so'mda
			1 ga uchun	Jami	
1	Jami er maydoni	242,4		X	
	Shundan:				
1.1.	Yo'llar, ariq va zovurlar	17,0	X	X	x
1.2.	Ekin erlari maydoni	43,4	947,2	41108,5	
1.3.	Bog' uchastkalari maydoni	83,0	462,3	38370,9	
1.4.	Uzumzorlar maydoni	93,4	467,4	43655,2	
1.5.	Ko'p yillik daraxtzorlar	1,3	947,2	1231,4	
1.6.	Bo'z erlar	4,3	15,1	64,9	
2	Jami soliqqa tortiladigan er uchastkalari (1- 1.1)	225,4		124430,9	
3	Yagona er solig'i stavkasi, %			3,5	
4	Yagona er solig'i summasi				4355,1
5	Shundan:				
5.1.	Soliqdan ozod erlar	176,4	X	82026,1	2870,9
5.2.	Soliq to'lanadigan erlar	49,0	X	42404,8	1484,2

Yuqoridagi 15.1-jadvalda keltirilgan yagona er solig'ining hisob-kitobi er uchastkasi joylashgan erdagi davlat soliq xizmati organiga joriy soliq davrining 1 mayigacha taqdim etiladi.

Umumdavlat solig'larini to'lovchi qishloq xo'jalik korxonalarini soliq to'lovlaridan tashqari davlatning byudjetdan tashqari maqsadli fondlariga quyidagi ajratmalar, to'lovlar va ushlanmalarni amalga oshiradilar (15.2-jadval).

15.2-jadval

Qishloq xo'jalik korxonalarini to'laydigan majburiy ajratmalar, to'lovlar va ushlanmalar (2010 yil uchun)

Maqsadli fondlar turi	Majburiy ajratma turi		Majburiy ushlanma turi	
	Ajratma bazasi	Stavka	Ushlanma bazasi	Stavka
Pensiya fondi	1.Sotishdan olingan sof tushum	1 %	1. Hisoblangan ish haqi fondi	4,5 %

	2.Hisoblangan ish haqi fondi	25%		
Yo'l fondi	1.Sotishdan olingan sof tushum	1,5 %	1. Sotib olingan va vaqtinchalik olib kirilgan avtotransport vositalarining sotib olish narxi 2.Sotib olingan va vaqtinchalik olib kirilgan 40 tagacha o'tirish joylari bo'lgan avtobuslar va 10 tonnagacha yuk ko'taradigan yuk avtotransport vositalarining sotib olish narxi	Eng kamida 6 % Eng kamida 20 %*
Maktab ta'limini rivojlantirish fondi	1.Sotishdan olingan sof tushum	1 %		

16-MAVZU: QISHLOQ XO'JALIGI KORXONALARIDA MOLIVAVIY HISOBOT SHAKLLARINI TO'LG'AZISH XUSUSIYATLARI

Reja:

1. Qishloq xo'jalik korxonalarida moliyaviy hisobotning turlari, tarkibi va uni taqdim etish muddatlari
2. Qishloq xo'jalik korxonalarida buxgalteriya balansini to'lg'azish xususiyatlari
3. Qishloq xo'jalik korxonalarida moliyaviy natijalar to'g'risida hisobotni to'lg'azish xususiyatlari

IV-BO'LIM. AVTOTRANSPORT KORXONALARIDA BUXGALTERIYA HISOBINING XUSUSIYATLARI

- 17-Mavzu: Avtotransport korxonalarida buxgalteriya hisobini tashkil qilish asoslari
- 18-Mavzu: Avtotransport vositalari va ular ish faoliyatining hisobi
- 19-Mavzu: Avtotransport korxonalarida ishlab chiqarish zahiralarning hisobi
- 20-Mavzu: Avtotransport korxonalarida ishlab chiqarish xarajatlari hisobi va bajarilgan ish (ko'rsatilgan xizmat)lar tannarxini kalkulyatsiya qilish
- 21-Mavzu: Avtotransport korxonalarida moliyaviy natijalar ko'rsatkichlarining hisobi va ularni moliyaviy hisobotda aks ettirishning xususiyatlari
- 22-Mavzu: Avtotransport korxonalarida soliqlar, majburiy ajratmalar va to'lovlarning hisobi

17-MAVZU: AVTOTRANSPORT KORXONALARIDA BUXGALTERIYA HISOBINI TASHKIL QILISH ASOSLARI

Reja:

1. Avtotransport korxonalarining buxgalteriya hisobi sub'ekti sifatidagi tavsifi va ular faoliyatining tashkiliy-huquqiy asoslari

---

* Engil avtomobillarning foydalanish muddatiga qarab har bir ot kuchi uchun eng kam ish haqiga nisbatan bedgilangan foizda hisoblangan summadan kichik bo'lgan taqdirda

* 40 tagacha o'tirish joylari bo'lgan avtobuslar va 10 tonnagacha yuk ko'taradigan avtomobillarning foydalanish muddatiga qarab har bir ot kuchi uchun eng kam ish haqiga nisbatan bedgilangan foizda hisoblangan summadan kichik bo'lgan taqdirda

2. Avtotransport korxonalari hisob siyosatining xususiyatlari
3. Avtotransport korxonalarida buxgalteriya hisobining vazifalari

18-MAVZU: AVTOTRANSPORT VOSITALARI VA ULAR ISH FAOLIYATINING HISOBI

Reja:

1. Avtotransport vositalarining tasnifi, tavsifi va baholanishi
2. Avtotransport vositalari holati va harakatining hisobi
3. Avtotransport vositalari ish faoliyati ko'rsatkichlarining hisobi

ATVlarni sotib olinishi buxgalteriya hisobida tasdiqlovchi boshlang'ich hujjatlar asosida quyidagi yozuvlar bilan aks ettiriladi (18.2-jadval).

18.2-jadval

ATVlarning sotib olinishini schyotlarda aks ettirish

№	Operatsiyaning mazmuni	Summa	Debet schet	Kredit schet	Asos bo'luvchi hujjat
1	ATV ning sotib olish bahosidagi qiymatiga (QQS bilan birga)	15000000	0820	6010	Schyot-faktura, invoys, bojxona yuk deklaratsiyasi (BYuD)
2	ATV bo'yicha bojxona to'lovlari summasiga	9000000	0820	6990	BYuD
3	Sotib olishdagi vositachilik haqi summasiga	150000	0820	6990	Schyot-faktura
4	Sotib olish bo'yicha safar xarajatlari summasiga	750000	0820	6970	Bo'nak hisoboti
5	Transport xarajatlari summasiga	200000	0820	6990	Schyot -faktura
6	Davlat avtonazoratiga to'lovlari summasiga	15525	0820	6990	Schyot-faktura
7	Yo'l fondiga sotib olish qiymatidan 6 foizlik to'lov summasiga	900000	0820	6520	Schyot, to'lov topshiriq-nomasi
8	ATVni boshlang'ich qiymati bo'yicha kirimiga	28015525	0160	0820	Hisob-kitob

ATVlarni tugatish natijalari buxgalteriya hisobida quyidagicha yozuvlar bilan aks ettiriladi (18.3-jadval).

18.3-jadval

ATVlarning tugatilishini schyotlarda aks ettirish

№	Operatsiyaning mazmuni	Summa	Debet schet	Kredit schet	Asos bo'luvchi hujjat
1	ATVning boshlang'ich qiymatini hisobdan chiqarilishiga	5000000	9210	0160	Tugatish dalolatnomasi
2	ATV bo'yicha hisoblangan jami eskirish summasini hisobdan chiqarilishiga	5000000	0260	9210	Tugatish dalolatnomasi
3	Tugatishdan olingan ehtiyot qismlar va metallo'lomning baholangan qiymatiga	100000	1040, 1090	9210	Tugatish dalolatnomasi

4	Tugatish xarajatlariga	25000	9210	6710, 6520, 6990	Tugatish dalolatnomasi
5	ATV bo'yicha qayta baholashdan vujudga kelgan rezerv kapitalini kamaytirilishiga	500000	8510	9210	Tugatish dalolatnomasi
6	Tugatishdan olingan moliyaviy natijaga: -olingan foyda summasiga -ko'rilgan zarar summasiga	575000 -	9210 9430	9310 9210	Tugatish dalolatnomasi

Avtotransport korxonalarini ATVlarni qoldiq qiymatdan yuqori narxlarda, qoldiq qiymatida va undan past bo'lgan qiymatlarda sotishlari mumkin. ATVlarni sotish va undan olingan natijalar buxgalteriya hisobida quyidagi yozuvlar bilan aks ettiriladi (18.4-jadval).

18.4-jadval

ATVlarning sotilishini schyotlarda aks ettirish

№	Operatsiyaning mazmuni	Summa	Debet schet	Kredit schet	Asos bo'luvchi hujjat
1	ATVning boshlang'ich qiymatini hisobdan chiqarilishiga	5000000	9210	0160	Schyot-faktura, ma'lumotnoma
2	ATV bo'yicha hisoblangan jami eskirish summasini hisobdan chiqarilishiga	4000000	0260	9210	Schyot-faktura, ma'lumotnoma
3	ATVning sotish qiymatiga	3000000	4010	9210	Schyot-faktura,
4	QQS summasiga (agar korxonada ushbu soliqni to'lovchisi bo'lsa, sotish qiymati va qoldiq qiymat o'rtasidagi farq summasidan) (3000000-1000000)*20%/120%)	333333	9210	6410	Schyot-faktura, hisob-kitob
5	ATV bo'yicha qayta baholashdan vujudga kelgan rezerv kapitalini kamaytirilishiga	500000	8510	9210	Buxgalteriya ma'lumot-nomasi
6	Sotishdan olingan moliyaviy natijaga: - foyda summasiga - zarar summasiga	2166667 -	9210 9430	9310 9210	Hisob-kitob

Misol. Aytaylik, avtotransport korxonasi boshlang'ich qiymati 5000000 so'm, jamlangan eskirishi 4000000 so'm bo'lgan avtomobilni 2000000 so'm miqdorida hadya shartnomasi asosida nogironlar uyiga berdi. Avtomobilni qayta baholash natijasida vujudga kelgan rezerv kapitali 500000 so'm. Avtoxo'jalik QQS to'lovchi hisoblanadi.

Avtomobilni bepul berish va undan ko'rilgan zarar yuqoridagi ma'lumotlarga ko'ra hisobda quyidagicha aks ettirilishi lozim (18.5-jadval).

18.5-jadval

ATVlarning bepul berilishini schyotlarda aks ettirish

№	Operatsiyaning mazmuni	Summa	Debet schet	Kredit schet	Asos bo'luvchi hujjat
1	ATVning boshlang'ich qiymatini hisobdan chiqarilishiga	5000000	9210	0160	Schyot-faktura, ma'lumotnoma
2	ATV bo'yicha hisoblangan jami	4000000	0260	9210	Schyot-faktura,

	eskirish summasini hisobdan chiqarilishiga				ma'lumotnoma
3	ATVni bepul berishdagi shartnoma qiymatiga	2000000	4010	9210	Schyot-faktura,
4	QQS summasiga (agar korxonada ushbu soliqlik to'lovchisi bo'lsa, sotish qiymati va qoldiq qiymat o'rtasidagi farq summasidan) (2000000-1000000)*20%/120%)	166667	9210	6410	Schyot-faktura , Hisob-kitob
5	ATV bo'yicha qayta baholashdan vujudga kelgan rezerv kapitalini kamaytirilishiga	500000	8510	9210	Buxgalteriya ma'lumot-nomasi
6	Bepul berilgan ATV bo'yicha 9210 schyotning yopilishiga (2000000-1000000Q 500000-166667)	1333333	9210	4010	Hisob-kitob
7	Bepul berishdan ko'rilgan zarar summasiga (2000000-1333333)	666667	9430	4010	Hisob-kitob

Agar, avtotransport korxonasi yuqoridagi misolda keltirilgan avtomobilni qoldiq qiymati bo'yicha hadya qilganda edi, u holda ushbu operatsiya bo'yicha QQS to'lanmaydi. Korxonaning bepul berishdan ko'rilgan zarari qayta baholash summasiga kamaytirilgandan so'ng 500000 so'mni (1000000- 500000) tashkil etadi.

Respublikamizning Soliq qonunchiligi hujjatlariga ko'ra yagona soliq to'lovchi avtotransport korxonalarining ATVlari qoldiq qiymati bo'yicha bepul berilganda ularga soliq yuki faqatgina qayta baholash summasining qoldiq qiymatdan ortiq bo'lgan qismigagina tushadi. Masalan, qoldiq qiymati 1000000 so'm bo'lgan ATV shu qiymatda bepul berilgan holda, uning qayta baholash natijasida vujudga kelgan rezerv kapitali 1500000 so'mni tashkil etgan bo'lsa, u holda o'rtadagi 500000 so'mlik farq summasi avtotransport korxonasi yagona soliq to'lovi bazasiga kiritiladi.

ATVlarni uzoq muddatli (1 yildan ko'p muddatga) ijaraga berish buxgalteriya hisobida quyidagicha aks ettiriladi (18.6-jadval).

18.6-jadval

ATVlarning uzoq muddatli ijaraga berilishini schyotlarda aks ettirish

№	Operatsiyaning mazmuni	Summa	Debet schet	Kredit schet	Asos bo'luvchi hujjat
1	ATVning boshlang'ich qiymatini hisobdan chiqarilishiga	15000000	9210	0160	Ijara shartnomasi, schyot-faktura, buxgalteriya ma'lumot-nomasi
2	ATV bo'yicha hisoblangan jami eskirish summasini hisobdan chiqarilishiga	14000000	0260	9210	Ijara shartnomasi, schyot-faktura, buxgalteriya ma'lumot-nomasi
3	ATVni uzoq muddatli ijaraga berish bo'yicha shartnoma qiymatiga	3000000	0920	9210	Ijara shartnomasi, schyot-faktura,
4	ATVni uzoq muddatli ijaraga berish bo'yicha shartnoma	600000	4810	0920	Ijara shartnomasi,

	qiymatining joriy qismiga (misol uchun ijara 5 yilga berilgan bo'lsa, joriy yilga doir ijara haqi 600000 so'mni tashkil etadi – 3000000/5)				schyot-faktura , hisob-kitob
5	Uzoq muddatli ijara to'lovi summasining kelib tushushiga	600000	5110	4810	Bank ko'chirmasi
6	ATV bo'yicha qayta baholashdan vujudga kelgan rezerv kapitalini kamaytirilishiga	500000	8510	9210	Buxgalteriya ma'lumot-nomasi
7	Uzoq muddatli ijaradan olingan daromadni kechiktirilgan summasiga	2500000	9210	7230	Hisob-kitob
8	Kechiktirilgan daromadning joriy qismiga (2500000/5)	500000	7230	6230	Hisob-kitob
9	Uzoq muddatli ijaradan olingan daromadni hisobot davr daromadiga qo'shilishiga	500000	6230	9390	Hisob-kitob

Respublikamizning 21-son BHMS «Xo'jalik yurituvchi sub'ektlar moliyaviy-xo'jalik faoliyati buxgalteriya hisobi schyotlar rejasi va uni qo'llash bo'yicha yo'riqnoma»ga muvofiq avtotransport korxonalarida ATVlar ish faoliyatidan olgan daromadlari 9030 «Bajarilgan ish (ko'rsatilgan xizmat)lardan daromadlar» schyotida hisobga olinadi. Chunonchi, bajarilgan ish (ko'rsatilgan xizmat)larning to'lov shakliga ko'ra olingan daromadlar ushbu schyotda quyidagicha aks ettiriladi (7-jadval).

7-jadval

ATVlar yordamida bajarilgan ish (ko'rsatilgan xizmat)lardan olingan daromadlarni schyotlarda aks ettirish

№	Operatsiyaning mazmuni	Summa	Debet schet	Kredit schet	Asos bo'luvchi hujjat
1	Naqd pulga bajarilgan ish (ko'rsatilgan xizmat)lardan olingan daromad summasiga	5000000	5010	9030	Kirim kassa orderi
2	Naqd pulga bajarilgan ish (ko'rsatilgan xizmat)larga to'g'ri keluvchi QQS summasiga	1000000	5010	6410	Kirim kassa orderi
3	Naqdsiz pulga bajarilgan ish (ko'rsatilgan xizmat)lardan olingan daromad summasiga	30000000	4010	9030	Schyot-faktura
4	Naqdsiz pulga bajarilgan ish (ko'rsatilgan xizmat)larga to'g'ri keluvchi QQS summasiga	6000000	4010	6410	Schyot-faktura
5	Yo'lovchi tashish avtotransporti haydovchisi tomonidan yo'l haqi evaziga sotib olingan yoqilg'iga	500000	1040	9030	NKM cheki, Kvitantsiya
6	Yo'lovchi tashish avtotransporti haydovchisi tomonidan yo'l haqi evaziga qilingan ta'mirlash ishlariga	300000	2010	9030	Kvitantsiya, dalolatnoma, rahbar buyrug'i (qarori)
7	ATV ish faoliyatidan olingan daromadlarni hisobga oluvchi schyotning yopilishiga	35800000	9030	9910	Buxgalteriya hisob-kitobi

**19-MAVZU: AVTOTRANSPORT KORXONALARIDA
ISHLAB CHIQRISH ZAXIRALARINING HISOBI**

Reja:

1. Avtotransport korxonalarida ishlab chiqarish zaxiralari hisobini tashkil qilish asoslari
2. Avtomobil yoqilg'ilarining hisobi
3. Avtomobillar uchun ehtiyot qismlarning hisobi
4. Avtotransport korxonalarida ishlab chiqarish zaxiralari inventarizatsiyasining xususiyatlari

Avtotransport korxonalarida ombordagi ehtiyot qismlarning sintetik hisobi 1040 «Ehtiyot qismlar» schyotida yuritiladi. Ehtiyot qismlarning omborlarga kirimi, shuningdek ularning omborlardan foydalanishga berilishi, sotilishi va boshqa chiqimlari ushbu schyotda quyidagicha aks ettiriladi (19.1-jadvalga qarang).

19.1-jadval

Ehtiyot qismlar harakatini schyotlarda aks ettirish

№	Operatsiyaning mazmuni	Summa	Debet schet	Kredit schet	Asos bo'luvchi hujjat
1	QQS to'lovchi avtotransport korxonalarida ehtiyot qismlar ta'minotchilardan kirim qilinganda: -sotib olish qiymatiga (QQSsiz) -QQS summasiga	1000000 200000	1040 4410	6010 6010	Shartnoma, schyot-faktura
2	Yagona soliq to'lovchi avto-korxonalarda ehtiyot qismlarning ta'minotchilardan kirim qilinishiga (QQS bilan birga)	1200000	1040	6010	Shartnoma, schyot-faktura
3	Shahar yo'lovchi transporti uchun ishlatilgan ehtiyot qismlar bo'yicha ta'minotchilarga to'langan QQS summasining ular tannarxiga kiritilishiga	200000	1040	4410	Dalolatnoma va buxgalteriya hisob-kitobi
4	Ehtiyot qismlarning bepul kelib tushishiga	300000	1040	8530	Shartnoma, schyot-faktura
5	Ehtiyot qismlarning ta'sischi tomonidan ustav kapitaliga badal sifatida kiritilishiga	600000	1040	4610	Shartnoma, schyot-faktura
6	Yo'lovchi tashish avtotransporti haydovchilari tomonidan yo'l haqi evaziga sotib olingan va omborga kirim qilingan ehtiyot qismlar summasiga	50000	1040	9030	NKM cheki, Kvitantsiya
7	ATV haydovchilari tomonidan berilgan bo'nak hisobidan sotib olingan va omborga kirim qilingan ehtiyot qismlar summasiga	30000	1040	4230	Kvitantsiya, NKM cheki, schyot-faktura
8	ATV haydovchilari tomonidan o'z hisobidan sotib olingan va omborga topshirilgan ehtiyot qismlar summasiga	35000	1040	6990	Kvitantsiya, NKM cheki, schyot-faktura

9	Ehtiyot qismlarni ustaxona, tsexlar va boshqa yordamchi xo'jaliklarga berilishiga (ichki almashuv)	1500000	1040	1040	Talabnoma, limit-zabor varag'i, naklodnoy
10	Ehtiyot qismlarning zarur hollarda sotilishiga: -sotish qiymatiga (QQSsiz) -QQS summasiga -tannarxiga	400000 80000 400000	4010 4010 9220	9220 6410 1040	Shartnoma, schyot-faktura
11	Ehtiyot qismlarning bepul berilishiga: -berish qiymatiga (QQSsiz) -QQS summasiga -tannarxiga -zarar summasiga	400000 80000 400000 480000	4010 4010 9220 9430	9220 6410 1040 4010	Shartnoma, schyot-faktura
12	Ehtiyot qismlarning ta'sis badali sifatida kiritilishiga: -kelishuv qiymatiga (QQSsiz) -QQS summasiga -tannarxiga	400000 80000 400000	0600 0600 9220	9220 6410 1040	Shartnoma, schyot-faktura

20-MAVZU: AVTOTRANSPORT KORXONALARIDA ISHLAB CHIQRILGAN XARAJATLARI HISOBI VA BAJARILGAN ISH (KO'RSATILGAN XIZMAT)LAR TANNARXINI KALKULYATSIYA QILISH

Reja:

1. Avtotransport korxonalarida ishlab chiqarish xarajatlarining tasnifi va tavsifi
2. Yoqilg'i sarfining hisobi
3. Ehtiyot qismlar sarfining hisobi
4. Mehnatga haq to'lash va ijtimoiy sug'urtaga majburiy ajratmalar bo'yicha xarajatlarning hisobi
5. Amortizatsiya xarajatlarining hisobi
6. Avtotransport korxonalarida boshqa ishlab chiqarish chiqarish xarajatlarining hisobi va taqsimoti
7. Avtotransport korxonalarida bajarilgan ish (ko'rsatilgan xizmat)lar tannarxini kalkulyatsiya qilish tartibi

Hisobot davrida haydovchilar javobgarligidagi yoqilg'ining me'yordan ortiq yoki kam sarflanganligi quyidagi tartibda hisob-kitob qilinadi (20.1-jadval).

20.1-jadval

Avtotransport vositalari bo'yicha yoqilg'i sarfini belgilangan me'yordan chetlanishlarining hisob-kitobi(litrda)

№	ATV davlat belgisi raqami	Haydovchining F.I.Sh.	Hisobot davri boshidagi qoldiq	Hisobot davrida berilgan yoqilg'i	Jami yoqilg'i (4+5)	Me'yoran sarflangan yoqilg'i	Hisobot davri oxiridagi qoldiq		Chetlanish	
							me'yoran bo'yicha (6-7)	haqiqatda	ortiqcha sarf (9<8)	tejam (9>8)
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1	10 AG' 401	Usarov	20	300	320	285	35	30	5	-
2	10 AG' 402	Xolov	40	400	440	430	10	12	-	2
3	10 AG'	Toshev	25	375	400	380	20	20	-	-

403									
Xuddi shu tarzda barcha boshqa ATVlar bo'yicha									
Jami	700	4500	5200	4800	400	345	85	30	

Misol. Aytaylik, 2007 yil 1 may kuni M-50 «O'zotoyo'l» avtobusiga har birining kirim bahosi 110 ming so'mlik jami qiymati 440 ming so'mlik to'rtta ballon o'rnatildi. Ballonlarning zavod tomonidan belgilangan masofa o'tish me'yori 55 ming km. Demak, ularning 1 km masofani bosib bosib o'tishida hisobdan chiqariladigan o'rtacha qiymati 8 so'm (440000/55000). Avtobusning yo'l varaqalari bo'yicha bosib o'tgan yo'li oylar bo'yicha quyidagicha: may - 6000 km; iyun - 6200 km; iyul - 5500 km; avgust - 6400 km; sentyabr - 7000 km.

Avtoshinalar qiymatini har oyda ATVlar yordamida bajarilgan ish (ko'rsatilgan xizmat)lar tannarxiga bajarilgan ish hajmiga, ya'ni bosib o'tgan yo'lga ko'ra hisobdan chiqarib borilishi quyidagicha hisob-kitob qilinadi (20.2-jadvalga qarang).

20.2-jadval

Avtoshinalar qiymatini bajarilgan ish (ko'rsatilgan xizmat)lar tannarxiga kiritish hisob-kitobi

Oy	Bosib o'tilgan yo'l (km)	1 km bosib o'tilgan yo'l uchun belgilangan me'yor, (so'm)	Avtoshinalarning tannarxiga kiritiladigan summasi
May	6000	10	60000
Iyun	6200	10	62000
Iyul	5500	10	55000
Avgust	6400	10	64000
Sentyabr	7000	10	70000
Shu tarzda boshqa oylar bo'yicha			

Misol. Aytaylik, qiymati 120000 so'mlik 2x2V-88 markali akkumulyator hisobot yilining 15 sentyabrda ATVga o'rnatildi. Akkumulyatorning foydali xizmat muddati 80 ming km. Demak, 1 km bosib o'tiladigan masofa uchun akkumulyatorning hisobdan chiqariladigan qiymati o'rtacha 1,50 so'm (120000/80000)ni tashkil etadi. Hisobot yilining oylari bo'yicha ATV tomonidan bosib o'tilgan yo'l quyidagicha: sentyabrda -4000 km; oktyabrda -7500 km; noyabrda -8000 km; dekabrda -6000 km.

Yuqoridagi shartli ma'lumotlarga ko'ra akkumulyatorning hisobot yili oylari bo'yicha hisobdan chiqariladigan va bajarilgan ish (ko'rsatilgan xizmat)lar tannarxiga kiritiladigan qiymatini quyidagicha hisob-kitob qilish mumkin (20.3-jadval).

20.3-jadval

Akkumulyator qiymatini hisobot yili oylari bo'yicha bajarilgan ish (ko'rsatilgan xizmat)lar tannarxiga kiritish hisob-kitobi

Oylar	Bosib o'tilgan yo'l, Km	Hisobdan chiqarish me'yori, so'm	Hisobdan chiqarish summasi, so'm	Buxgalteriya yozuvi	
				Debet	Kredit
Sentyabr	4000	1,5	6000	2010	3190
Oktyabr	7500	1,5	11250	2010	3190
Noyabr	8000	1,5	12000	2010	3190
Dekabr	6000	1,5	9000	2010	3190
Jami hisobot yilida			38250		

Misol. Aytaylik, avtotransport korxonasi 15 sentyabr kuni taksi sifatida ishlatish maqsadida 10 dona «Volga 31105» rusumli avtomobillarni sotib oldi. Ular har birining boshlang'ich qiymati 15000000 so'm. Korxonada hisob siyosatida ATVLarning tugatish qiymati nazarda tutilmagan. ATVLarning xizmat muddati 5 yil, yillik amortizatsiya me'yori 20 %.

Korxonada yillik amortizatsiya me'yorini 1,5 baravar, ya'ni 30 foiz miqdorida qo'llash tartibini belgilagan. Demak, ATVlar bo'yicha oylik amortizatsiya me'yorini 2,5 foiz (30/12).

Yuqoridagi ma'lumotlar asosida avtotransport korxonasida ushbu avtomobillar amortizatsiyasi ular sotib olingan hisobot yilida kamayib boruvchi qoldiq usulida quyidagicha hisob-kitob qilinadi (20.4-jadval).

20.4-jadval

Kamayib boruvchi qoldiq usulida avtotransport vositalariga hisoblanadigan amortizatsiya (eskirish) summasining hisobot oylari bo'yicha hisob-kitobi

Oylar	Amortizatsiya-lanadigan qiymat	Oylik amortizatsiya me'yorini, %	Oylik amortizatsiya summasi	Jamlangan amortizatsiya Summasi	Qoldiq qiymat
Oktyabr	15000000	2,5	375000	375000	14625000
Noyabr	14625000	2,5	365625	740625	14259375
Dekabr	14259375	2,5	356484	1097109	13902891

ATVlar yordamida bajariladigan ish (ko'rsatiladigan xizmat)lar tannarxini kalkulyatsiya qilish hamda shartnoma baholarini aniqlash tartibi ko'rgazmali tarzda 20.5-jadvalda yuk tashishga mo'ljallangan ATV bo'yicha, 20.6-jadvalda esa yo'lovchi tashishga mo'ljallangan ATVlar bo'yicha keltirilgan.

20.5-jadval

Yuk tashish transportida bajariladigan ish

(ko'rsatiladigan xizmat) reja tannarxi hamda shartnoma baholarining hisob-kitobi

ATV markasi – GAZ-53.

Yuk ko'tarish me'yorini – 5 tonna.

Yoqilg'i turi – suyultirilgan gaz.

Kalkulyatsiya birligi - 1 soatlik ish.

ATVning ish vaqti - 8 soat;

Bosib o'tiladigan yo'l -120 km.

№	Xarajat moddalari	Summa
1	Mehnat haqi	803,68
	b) tarif bo'yicha (8×100,46)	38,41
	b) mashinani ishga tayyorlash (23×1,67)	200,92
	v) toifa uchun, 25%	417,20
	g) mukofot, 40%	131,41
	d) boshqa qo'shimchalar, 9%	
	Jami ish haqi xarajatlari	1591,62
2	Ijtimoiy sug'urtaga ajratma (24 %)	382,0
3	Yoqilg'i (27×120/100×241,37)	7820,38
4	Moylash materiallari (872,89×1,09×1,2×0,324)	369,92
5	Avtoshina eskirishi (151250×6×120/(1000×1,17)/(100×1,1))	846,15
6	Ta'mirlash fondiga ajratma (120×28,60)	3432,0
7	Amortizatsiya	3844
8	Gidrovlika suyuqligi (15×0,87×1,5×2×95,49×8)	23,93
9	Boshqa xarajatlar (jami xarajatdan 15%)	2746,50
10	Jami ishlab chiqarish xarajatlari (tannarx)	21056,5
11	Davr xarajatlari (tannarxdan 25%)	5264,12
12	Jami xarajatlar	26320,62
13	Rentabellik (jami xarajatlardan 20%)	5264,12
14	Jami xizmat qiymati (QQSsiz)	31584,74

15	1 soatlik ishning:	
	-tannarxi	2632,06
	-sotish qiymati (QQSsiz)	3948,09

20.6-jadval

Yo'lovchi tashish transportida bajariladigan ish
(ko'rsatiladigan xizmat) tannarxi hamda shartnoma baholarining hisob-kitobi
Kalkulyatsiya birligi - 1 soatlik ish.
ATVning ish vaqti -8 soat;
Bosib o'tiladigan yo'l -150 km.

№	Xarajat moddasi	LAZ- 695 (benzin)	LAZ- 695 (gaz)	M 24.9 (dizel)
1	Haydovchining ish haqi	2284,80	2284,80	2450
2	Ijtimoiy sug'urtaga ajratma	548,35	548,35	588
3	Yoqilg'i summasi:	25277	15312	6968
	a) 150 km ga xarajat, litr	61,5	63,8	24
	b) 1 litr yoqilg'ining qiymati, so'm	411	240	290,33
4	Moylash materiallari	458	258	209
5	Avtoshinalarning eskirishi	2192	2192	2054
6	Amortizatsiya	-	-	17098
7	Boshqa xarajatlar	14520	11088	20196
	a) yordamchi ishlab chiqarish xarajatlari	10120	7728	14076
	b) boshqa xarajatlar	4400	3360	6120
8	Jami ishlab chiqarish xarajatlari (tannarx)	45280,15	31683,15	49563
10	Davr xarajatlari	11320	7920	12390
11	Jami xarajatlar	56600,15	39603,15	61953
12	Foyda (20%)	11320	7920	12390
13	Jami sotish qiymati (QQSsiz)	67920,15	47523,15	74343
14	1 soatning:			
	a) tannarxi	5660	3960	6195
	b) sotish bahosi (QQSsiz)	8490	5940	9293

**21-MAVZU: AVTOTRANSPORT KORXONALARIDA MOLIVaVIY NATIJALAR
KO'RSATKICHLARINING HISOBI VA ULARNI MOLIVaVIY HISOBOTDA AKS
ETTIRISHNING XUSUSIYaTLARI**

Reja:

1. Avtotransport korxonalarida asosiy faoliyatdan olingan moliyaviy natijalar ko'rsatkichlarining hisobi
2. Avtotransport korxonalarida umumxo'jalik faoliyatidan olingan moliyaviy natijalarning hisobi
3. Avtotransport korxonalarida sof foyda va uni ishlatilishining hisobi
4. Avtotransport korxonalarida moliyaviy natijalar ko'rsatkichlarini moliyaviy hisobotda aks ettirishning xususiyatlari

22-MAVZU: AVTOTRANSPORT KORXONALARIDA SOLIQLAR, MAJBURIY AJRATMALAR VA TO‘LOVLARNING HISOBI

Reja:

1. Avtotransport korxonalarida soliqlarning hisobi
2. Avtotransport korxonalarida majburiy ajratmalar, yig‘imlar va ushlanmalarning hisobi

IY-BO‘LIM

SAVDO VA UMUMIY OVQATLANISH KORXONALARIDA BUXGALTERIYA HISOBINING XUSUSIYATLARI

23-Mavzu: Savdo va umumiy ovqatlanish korxonalarida buxgalteriya hisobini tashkil qilish asoslari

24-Mavzu: Ulgurji savdo korxonalarida tovar operatsiyalarining hisobi

25-Mavzu: Chakana savdo korxonalarida tovar operatsiyalarining hisobi

26-Mavzu: Umumiy ovqatlanish korxonalarida tovar operatsiyalari hisobining xususiyatlari

27-Mavzu: Savdo korxonalarida daromadlar, xarajatlar va yakuniy moliyaviy natijalar hisobining xususiyatlari

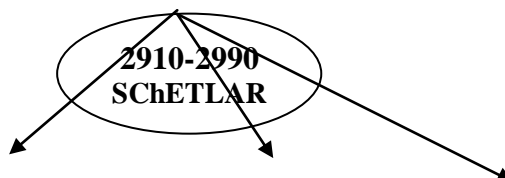
28-Mavzu: Savdo korxonalarida soliq to‘lovlari, majburiy ajratmalar va ushlanmalar hisobining xususiyatlari

23-MAVZU: SAVDO VA UMUMIY OVQATLANISH KORXONALARIDA BUXGALTERIYA HISOBINI TASHKIL QILISH ASOSLARI

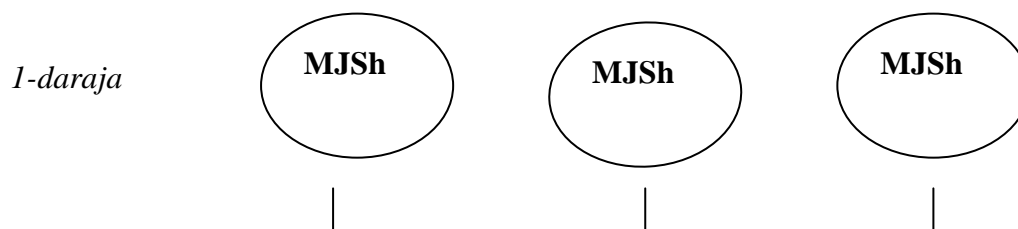
Reja:

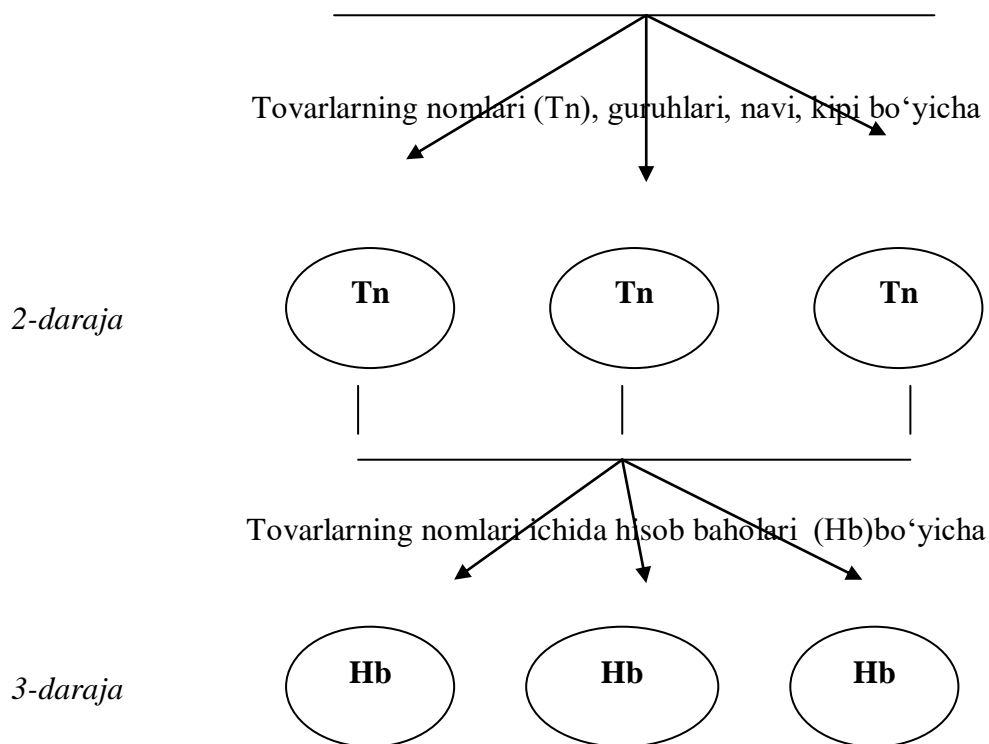
1. Savdo korxonalarining buxgalteriya hisobi sub’ektlari sifatidagi tasnifi, tavsifi va ular faoliyatining tashkiliy-huquqiy asoslari
2. Savdo korxonalarida buxgalteriya hisobining vazifalari va uni tashkil qilishning xususiyatlari

Savdo korxonalarida tovarlarning analitik hisobi 23.1-rasmda keltirilgan ierarxik tizim bo‘yicha qo‘lda yoki zamonaviy kompyuterlarda yuritiladigan hisob registrlarida olib boriladi:

Moddiy javobgar shaxslar (MJSh) bo‘yicha

23.1.rasm. Savdo korxonalarida tovarlar analitik hisobining ierarxik tizimi

24-MAVZU: ULGURJI SAVDO KORXONALARIDA TOVAR OPERATSIYALARINING HISOBI

Reja:

1. Ulgurji savdo korxonalarida tovar operatsiyalarining mohiyati va ularni amalga oshirish shartlari
2. Tovar - moddiy boyliklarni sotib olish qiymati (tannarxi) va sotish baholarini aniqlash tartibi
3. Ulgurji savdo korxonalarida tovar operatsiyalarining hujjatlashtirilishi
4. Ulgurji savdo korxonalarida tovarlarning ombor xisobini yuritish usullari
5. Moddiy javobgar shaxslarning xisobotlari, ularni tuzish, takdim etish, tekshirish va tasdiqlash
6. Ulgurji savdo korxonalarida tovarlar kiriminin hisobi
7. Tovarlar sotilishi va boshqa chiqimlarining hisobi
8. Ulgurji savdo korxonalarida tovar-moddiy boyliklar inventarizatsiyasi va uni natijalarining hisobi

Misol 1. Ulgurji savdo korxonasida 2008 yil 15 yanvar kuni 25-son schyot faktura bilan gilam to'qish fabrikasidan quyidagi tovarlar qabul qilindi.

№	Tovarning nomi	O'lc hov bir- ligi	So ni	Baho si	Jo'nati sh qiymat i	QQS, 20 %	To'lov summa si
1	Gilam 1,4*1,8	Don a	10 0	7500	750000	15000 0	900000
2	Gilam 1,8*2,6	Don a	20 0	9000	180000 0	36000 0	216000 0

3	Gilam 2*3	Don a	30 0	1250 0	375000 0	75000 0	450000 0
	Jami				630000 0	12600 00	756000 0

Yuqorida keltirilgan ma'lumotlar asosida bir birlik gilam mahsulotlarining sotib olish qiymati ularning turlari bo'yicha quyidagicha hisob- kitob qilinadi (24.1-jadval).

24.1-jadval

Bir birlik gilam mahsulotlarini sotib olish qiymati (tannarxi)ning hisob-kitobi

№	Tovarning nomi	Shartnoma bahosi	QQ S, 20 %	Xizmat xarajatlari		Sotib olish qiymati (tannarx)
				%	Summa	
1	2	3	4*	5 * *	6** *	7*****
1	Gilam 1,4*1,8	7500	150 0	4, 4 8	336	9336
2	Gilam 1,8*2,6	9000	180 0	4, 4 8	403	11203
3	Gilam 2*3	12500	250 0	4, 4 8	560	15560

Tovarlar chet el mamlakatlaridan import qilingan taqdirda ularning sotib olish qiymatiga (tannarxiga), yuqorida aytib o'tganimizdek, bojxona to'lovlari ham kiritiladi.

80-son namunaviy shakl

Tashkilot _____

«Tasdiqlayman»

Korxonada (ombor) _____

_____ Rahbar

Moddiy javobgar shaxs _____

«__» _____ 20__ y.

TOVAR VA IDISHLAR HARAKATI TO'G'RISIDA HISOBOT

«__» _____ 20__ y.

Kimdan olindi va kimga berildi	Hujjat		Summa, so'm, tiyin		Buxgal teriya belgisi
	№	Sana	Tovar	Idish	
Davr boshiga qoldiq					

KIRIM					
Jami kirim					
CHIQIM					
Jami chiqim					
Davr oxiriga qoldiq					

Ilova qilindi _____ h ujjat

Hisobotni qabul qildim va tekshirdim.

Buxgalter _____ «__» _____ 200_ y.

(imzo)

Tuzatishlar bilan roziman. Tovarining _____ so‘m, idishlarning _____ so‘m ekanligini tasdiqlayman. «__» _____ 200_ y.

Moddiy javobgar shaxs _____

(imzo)

(f.i.sh.)

Ulgurji savdo korxonalariga tovarlarni ta‘minotchilardan sotib olinishi va kirim qilinishiga doir operatsiyalar ushbu usullarda schyotlarda quyidagicha aks ettiriladi (24.2-jadval).

24.2-jadval

Tovarlar kirimini turli usullarda schyotlarda ak ettirish tartibi

№	Operatsiyaning mazmuni	Summa		1-usul		2-usul		Asos
		1-usul	2-usul	Deb-et	Kredit	Debet	Kredit	
1	Ta‘minotchilardan sotib olingan tovarlarning sotib olish qiymatidagi summasiga	4000000	4000000	2910	6010	1050	6010	Schyot-faktura
2	Transport tashkilotining tovarlarni tashib keltirish bo‘yicha ko‘rsatgan xizmatlari summasiga	100000	100000	2910	6010	1510	6010	Schyot-faktura

3	Brokerlik, vositachilik, sertifikatlash va boshqa tovarlarni sotish holiga keltirish boʻliq xarajatlar summasiga	300000	300000	2910	6990	1510	6990	Schyot-faktura
4	Import tovarlar bo'yicha bojxona to'lovlari (aktsiz, QQS, bojxona boji, bojxona yihimi) summasiga	900000	900000	2910	6410, 6990	1510	6410, 6990	BYu D
5	Sotib olingan tovarlarni omborlarga sotib olish qiymati, ya'ni tannarxi bo'yicha kirim qilinishiga		5200000	-	-	2910	1510	Kirim dalolatnomasi
	Jami tovar qiymati	5200000	5200000					

Yuqoridagi yozuvlardan ko'rinib turibdiki, ta'minotchilardan kelib tushgan tovarlarning sotib olish va omborlarga kirim qilish qiymati har ikkala usulda ham bir xil summani, ya'ni 5200000 so'mni tashkil qiladi.

Sotilgan tovarlar xaridorlar tomonidan turli sabablarga ko'ra qaytarilishi mumkin. Bunday hollarda qaytarilgan tovarlar omborlarga son va sifat jihatdan qayta kirim qilinadi. Shuningdek, sotishdan olingan daromad va sotish tannarxi summalariga quyidagicha tuzatish yozuvlari beriladi (24.3-jadva).

24.3-jadval

Tovarlarning qaytarilishiga doir operatsiyalarni schyotlarda aks ettirish tartibi

№	Operatsiyaning mazmuni	Summa	Schyotlar korrespondentsiyasi		Asos
			Debet	Kredit	
1	Xaridorlardan kelib tushgan oldindan to'lov summasini qaytarilishiga	300000	6310	5110	Bank ko'chirmasi
2	Xaridorlar tomonidan qaytarilgan tovarlarning sotish bahosidagi qiymatiga	2000000	9040	4010, 4110, 4020	Schyot-faktura
3	Qaytarilgan tovarlarning tannarxini ifodalovchi summaga a) tovarlarning sotib olish bahosidagi summasiga b) qaytarilgan tovarlarga to'g'ri keluvchi sotib olishga doir qo'shimcha xarajatlar summasiga	1600000 150000	2910 1520	9120 9120	Schyot-faktura, kirim dalolatnomasi

4	Xaridorga kelib tushgan oxirgi to'lovni qaytarilishiga	170000 0	4010, 4110, 4120	5110	Bank ko'chir masi
5	Qaytarilgan tovarlar bo'yicha sotishdan olingan daromadni kamaytirilishiga (9040 schyotni yopilishiga)	200000 0	9020	9040	Bosh kitob

Tovarlarning boshqa chiqimlarining hisobi. Ulgurji savdo korxonalari o'zlarining tovarlarini boshqa korxonaga va tashkilotlarga investitsiya sifatida kiritishlari, bepul berishlari, xo'jalik maqsadlarida ishlatilganligi va boshqa sabablarga ko'ra hisobdan chiqarishlari ham mumkin. Harakatdagi me'yoriy hujjatlarga muvofiq ushbu xarakterdagi operatsiyalar ham tovarlarni sotish va sotilgan tovarlarning tannarxi schyotlari orqali quyidagicha aks ettiriladi (24.4-jadval).

24.4-jadval

Tovarlarning boshqa chiqimlarini schyotlarda aks ettirish tartibi

№	Operatsiyaning mazmuni	Summa	Schyotlar korrespondentsiyasi		Asos
			Debet	Kredit	
1	Tovarlarni investitsiya sifatida kiritilishiga:				Ta'sis hujjatlari, schyot faktura, bosh kitob ma'lumotlari
	a) kelishuv qiymatiga	500000	0610-0690	9020	
	b) tovarlarning tannarxi bo'yicha hisobdan chiqarilishiga	450000	9120	2910, 1520	
	v) investitsiyadan ko'rilgan daromad summasini hisobot davri oxirida moliyaviy natijalar schyotiga o'tkazilishiga	500000	9020	9910	
	g) investitsiya sifatida kiritilgan tovarlar tannarxini hisobot davri oxirida moliyaviy natijalar schyotiga o'tkazilishiga	450000	9910	9120	
2	Tovarlarni bepul berilishi:				Qaror, shartnoma, schyot-faktura
	a) kelishuv qiymatiga	100000	4010	9020	
	b) tannarxiga	100000	9120	2910, 1520	
	v) bepul berishdan ko'rilgan zarar summasiga	100000	9430	4010	

3	Xo'jalik inventarlariga aylantirilgan tovarlar tannarxiga	60000	1080 9120	9010 2910	Qaror, dalolatnomasi
---	---	-------	--------------	--------------	-------------------------

Inventarizatsiya natijalari hisobda quyidagi yozuvlar bilan aks ettiriladi (24.5-jadval).

24.5-jadval

Tovarlar inventarizatsiyasi natijalarini schyotlarda aks ettirish tartibi

Operatsiyaning mazmuni	Summa	Schyotlar korrespondentsiyasi		Asos
		Debet	Kredit	
Inventarizatsiyada aniqlangan ortiqchalar summasiga (hisob baholaridagi qiymatiga)	10000	2910- 2990	9390	Taqqoslamada dalolatnomasi, qaror
Inventarizatsiyada tovarlarni sotish baholarini oshirilishiga; sotish baholarini pasaytirilishiga	10000	2910- 2990 3190	6230 2910- 2990	Qayta baholash dalolatnomasi
Inventarizatsiyada aniqlangan kamomadlar summasiga	30000	5910	2910- 2990	Taqqoslamada dalolatnomasi, qaror
Kamomadlarning qoplanishi a) moddiy javobgar shaxs zimmasiga b) korxonada zarariga	15000 15000	4730 9430	5910 5910	Qaror, buyruq
Inventarizatsiyada aniqlangan kamomad va ortiqchalar o'zaro qoplanganda	30000	2910- 2990	2910- 2990	Dalolatnomasi, qaror, buyruq

Buxgalteriya hisobida tovar va taralar 2900 «Tovarlar hisobi schyoti» da sotib olish qiymati (tannarxi) bo'yicha, unga tegishli bo'lmagan tovarlar 004 «Ma'sul saqlashdagi tovarlar» schyotida aks ettirilgan bo'lsa, u holda hisob ma'lumotlari bo'yicha tovar va taralarning balans qiymati balans tuzish sanasida 24.1-chizmada keltirilgan tartibda topiladi.

Ombor (savdo do'kon)dagi tovar va taralarni inventarizatsiyada aniqlangan summasi
+
O'zga shaxslarning omborlarida ma'sul saqlashdagi tovar va taralarni inventarizatsiyada aniqlangan summasi
+
O'zga shaxslarga konsignatsiya (komissiya) savdosi uchun berilgan tovar va taralarni inventarizatsiyada aniqlangan summasi

+
Tovar hisobotlariga kirim hujjatlari asosida kiritilgan yo‘ldagi tovarlar va taralarning summasi
-
O‘zga shaxslarning omborlarda ma’sul saqlashda bo‘lgan tovar va taralarini inventarizatsiyada aniqlangan summasi
-
O‘zga shaxslarning omborlardagi konsignatsion (komissiya) savdosi uchun olingan tovar va taralarini inventarizatsiyada aniqlangan summasi
-
Hisobdan hujjat asosida chiqarilgan va jo‘natishga tayyorlangan, lekin haqiqatda jo‘natishga ulgurilmasdan inventarizatsiya paytida omborda turgan tovar va taralarning summasi

24.1-chizma. Tovar va taralarning balans qiymatini aniqlash tartibi

Agar tovar va taralar ulgurji savdo korxonasi 2900 «Tovarlar hisobi schyotlari»da sotib olish xarajatlarisiz, ushbu xarajatlar esa alohida 1510 «Sotib olishga doir qo‘shimcha xarajatlar» schyotida aks ettirilgan bo‘lsa, u holda ularning balans qiymati yuqoridagi sxemada ko‘rsatilgan elementlar summasiga 1510 «Sotib olishga doir qo‘shimcha xarajatlar» schyotining balans tuzish sanasidagi qoldig‘ini qo‘shish yo‘li bilan topiladi.

Agar tovar va taralar ulgurji savdo korxonasi 2900 «Tovarlar hisobi schyotlari»da sotish baholarida (sotib olish qiymati, sotib olishga doir qo‘shimcha xarajatlar va savdo ustamasi summaları birgalikda) aks ettirilgan bo‘lsa, u holda ularning balans qiymati yuqoridagi sxemada ko‘rsatilgan elementlar summasidan 2980 «Savdo ustamaları» schyotining balans tuzish sanasidagi qoldig‘ini ayirish yo‘li bilan topiladi.

25-MAVZU: ChAKANA SAVDO KORXONALARIDA TOVAR OPERATSIYALARINING HISOBI

Reja:

- 1.Chakana savdo korxonalarida tovar operatsiyalari hisobini tashkil qilishning xususiyatlari
- 2.Chakana savdo korxonalariga tovar operatsiyalarini xujjatlashtirish
- 3.Chakana savdo korxonalarida moddiy javobgar shaxslarning hisobotlarini tuzish, taqdim etish va ularga buxgalteriya ishlovini berish
- 4.Chakana savdo korxonalarida tovar operatsiyalarining buxgalteriya hisobi
- 5.Chakana savdo korxonalarida idishlar hisobining xususiyatlari

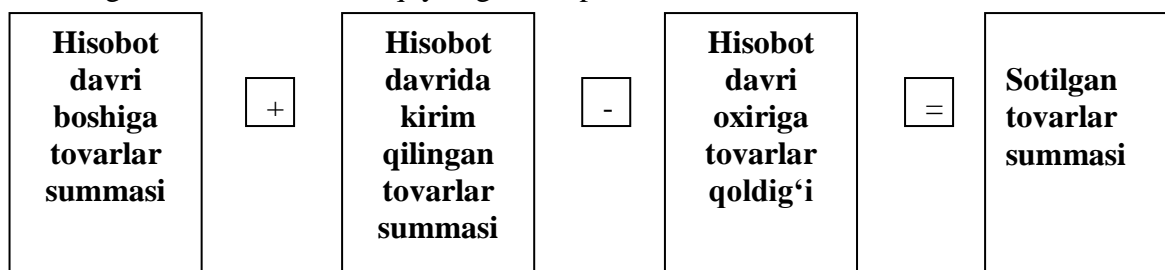
Ulgurji savdo korxonalaridan o‘laroq chakana savdo korxonalarida tovarlar faqat sotish baholarida hisobga olinadi. Ushbu sotish baholari o‘z ichiga tovarlarni sotib olish qiymati (tannarxi) va savdo ustamalarini oladi. Tovarlarining sotib olish qiymati chakana savdo korxonalarida xuddi ulgurji savdo korxonalaridagidek tartibda guvohlik beruvchi hujjatlar asosida hisob-kitob qilinadi. Savdo korxonasining marketing bo‘limi kelib tushgan tovarlar bo‘yicha sotish baholarini qayd etish kitobini yuritadi. Ushbu kitob quyidagi shaklda yuritiladi:

Tovarlarning chakana baholarini qayd etish reestri

№	Tovarning nomi	Sotib olish bahosi	Savdo ustamasi		Tovarning sotish bahosi	Yangi baho	Kiritish sanasi	Yangi savdo ustamasi summasi
			Foiz	Summa				
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1	Ko‘k choy, № 95	1200	10	120	1320	1400	1.03.2009	200

Chakana savdo korxonalarida kelib tushgan tovarlar bo'yicha keyingi davrlarda ularning chakana sotish baholarini talab va taklifga muvofiq oshirishlari hamda pasaytirishlari ham mumkin. Bunday hollarda yuqoridagi chakana sotish baholarini qayd etish kitobida qayta baholangan chakana narxlar to'g'risidagi yozuvlar 7-9 –ustunchalarda ko'rsatiladi.

Chakana savdo korxonalarida har kuni aynan qanday tovarni va qancha miqdorda sotilganligini bilish qiyin, ya'ni kassaga kirim qilingan savdo pulini chakana savdo shahobchasida saqlanayotgan u yoki bu tovarga tegishli ekanligini aniqlab bo'lmaydi. Bunga sabab, har bir tovarning sotilishi chakana savdo shahobchlarida bevosita hujjat bilan rasmiylashtirilmaydi. Shuning uchun chakana savdo korxonalarida tovarlar hisobining davriy tizimi qo'llaniladi. Ushbu tizimga muvofiq oldingi va keyingi inventarizatsiya ma'lumotlari, shuningdek tovarlarning kirimiga oid ma'lumotlar asosida haqiqatda sotilgan tovarlarning miqdori aniqlanadi va topilgan summa chakana tovar aylanmasi hisoblanadi. Davriy tizimga asosan sotilgan tovarlar summasi quyidagicha topiladi:

Ushbu tartibda aniqlangan sotish hajmini kassaga kirim qilingan pul mablag'lari summasi bilan taqqoslash moddiy javobgar shaxs tomonidan savdo pulining yashirilganligi yoki yashirilmaganligini aniqlash imkonini beradi.

Tabiiy kamayish deganda tovarlarning fizik-kimyoviy xususiyatlarini o'zgarishi evaziga ularning massasini (og'irligini) yoki hajmini kamayishi tushuniladi. Tabiiy kamayish me'yorlari tovarlarning chakana sotish baholaridagi qiymatiga nisbatan foizlarda belgilanadi, ular tovarlarning turlari bo'yicha tabaqalashtiriladi. Tabiiy kamayish me'yorlari tarmoq vazirliklari tomonidan tasdiqlanadi. Tabiiy kamayish faqatgina inventarizatsiyada tovarlar bo'yicha kamomadlar aniqlanganda hisoblanadi. Ushbu kamayishni oldindan hisoblashga yo'l qo'yilmaydi. Chakana savdo shahobchalarida tabiiy kamayish faqat sotilgan tovarlar qiymatiga nisbatan maxsus hisob-kitob asosida aniqlanadi (keyingi betga qarang). Ushbu hisob-kitob asosida sotilgan tovarlarga to'g'ri keladigan tabiiy kamayish summasi quyidagicha aniqlanadi.

Oldingi inventarizatsiyada aniqlangan tovarlar qoldig'iga to'g'ri keladigan tabiiy kamayish
+
Oldingi inventarizatsiyadan keyingi inventarizatsiyaga bo'lgan davrda kelib tushgan tovarlarga to'g'ri keladigan tabiiy kamayish
-
Tovarlarni hujjatli chiqimiga to'g'ri keladigan tabiiy kamayish
-
Oxirgi inventarizatsiyada aniqlangan qoldiq tovarlarga to'g'ri keladigan tabiiy kamayish
=
Sotilgan tovarlarga to'g'ri keladigan tabiiy kamayish

Tovar aylanmasi tarkibi nisbatan doimiy xarakterda bo'lgan chakana savdo korxonalarida tabiiy kamayishni tovar guruhlarning guruhlari bo'yicha belgilangan me'yorlarining o'rniga o'rtacha me'yor ham qo'llanilishi mumkin.

«Tasdiqlayman»
Rahbar _____

_____ savdo do'kon bo'yicha _____ dan _____ ga bo'lgan davr uchun
tabiiy kamayish hisob -kitobi

№	Tovarning nomi	__ga tovar qoldig'i summasi	__dan __gacha kelib tushgan tovarlar summasi	Hisobdan chiqarilgan tovarlar summasi	Mayda ulgurji sotilgan tovarlar summasi
1	2	3	4	5	6
1	Shakar	90000	1000000	-	50000

Boshqa tashkilotlarga sotilgan tovarlar summasi	__ ga tovar qoldig'i summasi	Naqd sotilgan tovarlar summasi	Tabiiy kamayish		Izoh
			Me'yor, % da	Summa, so'm va tiyin	
7	8	9	10	11	12
150000	150000	740000	0,15	1110	

Jami tabiiy kamayish summasi me'yor bo'yicha Bir ming bir yuz o'n so'm

Buxgalter _____ Moddiy javobgar shaxs _____

Idishlarga doir operatsiyalar hisobda quyidagi yozuvlar bilan aks ettiriladi (25.1-jadval).

25.1-jadval

Idishlarga doir operatsiyalarni schyotlarda aks ettirish tartibi

№	Operatsiyaning mazmuni	Summa	Schyotlar		Asos
			korrespondensiyasi		
			Deb et	Kredit	
1	Ta'minotchilardan tovarlar bilan birgalikda olingan idishlarning sotib olish qiymatiga	2000 00	2950	6010	Schyot-faktura
2	Sho''ba va qaram xo'jalik jamiyatlaridan kelib tushgan idishlarning sotib olish qiymatiga	1000000	2950	6110, 6120	Schyot-faktura
3	Ta'sisчилardan kelib tushgan idishlarning kelishuv baholaridagi qiymatiga	5000 0	2950	4610	Ta'sis hujjatlari, schyot-faktura, kirim dalolatnom

					asi
4	Xorijiy ta'sischi-lardan ta'sis badali sifatida kelib tushgan idishlar bo'yicha a) korxon-a ro'yxatdan o'tgan sanadagi kurs bo'yicha hisoblangan kirim bahosidagi qiymatga b) Kelib tushish va ta'sis sanalari o'rtasida vujudga kelgan kurs farqlari summasiga	5000000 300000	2950 2950	4610 8420	Ta'sis hujjatlari, BYuD, kirim dalolatnomasi BYuD, kirim dalolatnomasi, Maxsus hisob-kitob
5	Bepul olingan idishlarning kelib tushish bahosidagi qiymatiga	500000	2950	8530	Shartnoma, Schyot-faktura
6	Qarzga olingan idishlarni kelishuv baholardagi qiymatiga	6000000	2950	6820	Shartnoma, schyot-faktura
7	Kirim qilingan idishlar qiymati ustiga qo'yilgan savdo ustamasiga	1440000	2950	2980	Savdo ustamalari reestri
9	Aholidan sotib olingan idishlarning sotib olish baholaridagi qiymatiga	30000	2950	9020	Dalolatnom-a
10	Idishlarni ta'minotchilarga qaytarilishiga	500000	6010	2950	Schyot-faktura
11	Idishlarning sinishi, nobudgarchiliklariga	20000	5910	2950	Dalolatnom-a
12	Idishlarni sotilishiga	600000	4010 , 5010	9020	Schyot-faktura, KKO

26-MAVZU: UMUMIY OVQATLANISH KORXONALARIDA TOVAR OPERATSIYALARI HISOBINING XUSUSIYATLARI

Reja:

1. Umumiy ovqatlanish korxonalarida tovar operatsiyalari hisobini tashkil qilish xususiyatlari
2. Umumiy ovqatlanish korxonalarida tovar operatsiyalarini xujjatlashtirish va ular bo'yicha hisobotni tuzish
3. Umumiy ovqatlanish korxonalarida tovar operatsiyalarining buxgalteriya hisobi

Misol uchun: Sotib olingan bir dona tuxumning tannarxi 100 so'm, unga qo'yilgan savdo ustamasi 20 foiz, umumiy ovqatlanish foizi 25 foiz deylik. 2 ta tuxumdan tayyorlangan oml-etning sotish bahosi 300 so'mdan iborat bo'ladi, ya'ni:

$$[(2 \cdot 100 + 200 \cdot 20/100) \cdot 1,25] = 300 \text{ so'm}$$

Umumiy ovqatlanish korxonalarida tayyor ovqatlarning sotish baholarini aniqlash kalkulyatsiya varaqachalarini tuzish yo'li bilan topiladi. Kalkulyatsion varaqa quyida keltirilgan shakl va mazmunda tuziladi.

Tashkilot – «Istiqlol» firmasi

Bo'linma -kafe «Tamilla»

- SONLI KALKULYATSIYA VARAQACHASI

Taom nomi - **palov**

Retseptura to'plamining raqami 94/2007

Mahsulot chiqishi - 50/300 gr.

T/r	Masalliq nomi	O'lchov birligi	Me'yor	Bahosi	Summa
1	Qora mol go'shti	Kg	11,3	6000	67800
2	Guruch	Kg	10	1825	18250
3	Piyoz	Kg	3	425	1275
4	Sabzi	Kg	10	400	4000
5	O'simlik yog'i	Kg	3	1500	4500
6	Tuz, zirovarlar	Kg	0,5	200	100
	Jami 100 birlikka				95925
	<i>1 birlikning o'rtacha sotish bahosi</i>				<i>959,25</i>

27-MAVZU: SAVDO KORXONALARIDA DAROMADLAR, XARAJATLAR VA YAKUNIY MOLIVAVIY NATIJALAR HISOBINING XUSUSIYATLARI

Reja:

1. Savdo korxonalarida daromadlar hisobi
2. Savdo korxonalarida xarajatlar hisobi
3. Savdo korxonalarida yakuniy moliyaviy natijalarning hisobi

Chakana savdo va umumiy ovqatlanish korxonalarida sotish tannarxiga kiritilgan xarajatlar yoki sotilgan tovarlarning tannarxi quyidagi ketma-ketlikda topiladi:

Birinchidan, 9020 «Tovarlarni sotishdan olingan daromadlar» schyotining kredit oboroti asosida naqd pulga, kreditga, mayda ulgurji tarzda, ish haqi hisobidan va boshqa sotish turlaridan olingan daromad summasi aniqlanadi.

Ikkinchidan, 2980 «Savdo ustamasi» schyotining kreditida aks ettirilgan qoldiq tovarlarga to'g'ri keluvchi va kirim qilingan tovarlarga qo'yilgan savdo ustamaları asosida sotilgan tovarlarga to'g'ri keluvchi savdo ustamasining miqdori maxsus hisob-kitob orqali topiladi. Ushbu hisob-kitob barcha savdo shahobchalari bo'yicha quyidagi tarzda amalga oshiriladi (27.1-jadvalga qarang).

27.1-jadval

Sotilgan tovarlarga to'g'ri keladigan savdo ustamalarining hisob- kitobi

№	Savdo do'kon	Savdo ustamasi (2980-schyot)			Sotilgan tovarlar summasi (9020-schyotning kredit oboroti)
		Bosh qoldiq (kredit)	Kirim qilingan tovarlarga qo'yilgan ustama (kredit oborot)	Jami (1Q2)	
A	B	1	2	3	4
1	«Xo'jalik tovarlari»	60000	300000	360000	1600000
2	«Oziq –ovqatlar»	50000	500000	550000	2800000
	<i>Shu kabi boshqalar</i>				

	Jami	110000	800000	910000	4400000
--	-------------	---------------	---------------	---------------	----------------

Oy oxiridagi tovarlar summasi (2920-schyotning qoldig'i)	Jami tovarlar summasi (4+5)	Savdo ustamasining o'rtacha foizi (3/6*100)	Qoldiq tovarlarga to'g'ri keladigan savdo ustamasi (7*5/100)	Sotilgan tovarlarga to'g'ri keladigan savdo ustamasi (3-8)
5	6	7	8	9
400000	2000000	18%	72000	288000
500000	3300000	16,7 %	83500	466500
900000	5300000	17,28%	155500	754500

Uchinchidan, sotishdan olingan daromad summasidan sotilgan tovarlarga to'g'ri keluvchi savdo ustamasini ayirish orqali sotilgan tovarlarning tannarxi aniqlanadi. Yuqorida keltirilgan ma'lumotlar bo'yicha ushbu summa 3645500 so'mni tashkil qilgan (4400000- 745500).

27.1-jadvalda keltirilgan hisob- kitoblarga asosan sotilgan tovarlarning tannarxi 21- son BHMS ga muvofiq schyotlarda quyidagicha aks ettiriladi.

- *Sotilgan tovarlarni sotish baholarida hisobdan chiqarilishiga*

Debet 9120 «Sotilgan tovarlar tannarxi» - 4400000

Kredit 2920 «Chakana savdodagi tovarlar» - 4400000

- *Sotilgan tovarlarga to'g'ri keluvchi savdo ustamasi summasiga*

Debet 2980 «Savdo ustamasi» -754500

Kredit 9120 «Sotilgan tovarlar tannarxi» - 754500

9120 «Sotilgan tovarlarning tannarxi» schyotining debet va kredit oborotlarining farqi (bizning misolda 3645500 so'm) jami sotilgan tovarlarning tannarxini bildiradi va ushbu summa korxonaning oxirgi moliyaviy natijalarini aks ettiruvchi 9910 «Oxirgi moliyaviy natija» schyotga o'tkaziladi, ya'ni:

Debet 9910 «Oxirgi moliyaviy natija» -3645500

Kredit 9120 «Sotilgan tovarlar tannarxi» - 3645500

28-MAVZU: SAVDO KORXONALARIDA SOLIQ TO'LOVLARI, MAJBURIY AJRATMALAR VA USHLANMALAR HISOBINING XUSUSIYATLARI

Reja:

1. Savdo korxonalarida soliq to'lovlarning hisobi
2. Savdo korxonalarida majburiy ajratmalar va ushlanmalar hisobi

Yagona soliq to'lovi stavkalari. Respublikamizning soliq siyosatiga muvofiq savdo korxonalarida yagona soliq to'lovini turli stavkalarda to'laydilar. Chunonchi, 2009 yil uchun quyidagi soliq stavkalari belgilangan (28.1-jadval).

28.1- jadval

Savdo korxonalarida uchun yagona soliq to'lovi stavkalari (2009 yil uchun)

N	Soliq to'lovchilar	Soliq solinadigan bazaga nisbatan soliq stavkasi,%
1.	Umumiy ovqatlanish korxonalaridan:	10
	umumiy ta'lim maktablari, maktab-internatlar, o'rta maxsus, kasb-hunar va oliy o'quv yurtlariga xizmat ko'rsatuvchi ixtisoslashgan	8

	umumiy ovqatlanish korxonalari	
2.	Chakana savdo korxonalari (4-bandda ko'rsatilganlaridan tashqari):	
	aholisi soni 100 ming va undan ko'p kishidan iborat shaharlarda	4
	boshqa aholi punktlarida	2
	borish qiyin bo'lgan va tog'lik tumanlarda joylashgan	1
3.	Ulgurji savdo korxonalari (4-bandda ko'rsatilganlaridan tashqari)*	5
4.	Ulgurji va chakana dorixona tashkilotlari:	
	aholisi soni 100 ming va undan ko'p kishidan iborat shaharlarda	3
	Boshqa aholi punktlarida	2
	Borish qiyin bo'lgan va tog'lik tumanlarda joylashgan	1
5.	1, 2 va 4-bandlarda ko'rsatilgan korxonalar uchun (ulgurji dorixona tashkilotlaridan tashqari), plastik kartalarni qo'llagan holda haqi to'langan ko'rsatilgan xizmatlar hajmi bo'yicha	belgilangan stavka 10 % ga pasaytiriladi

*) Ulgurji savdo korxonalari uyushmasi tizimiga kiruvchi respublika ixtisoslashtirilgan ulgurji baza-kontoralari va ularning hududiy (viloyat, viloyatlararo va tumanlararo) bazalari bundan mustasno. Ular uchun O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2006 yil 8 iyundagi "Ixtisoslashtirilgan ulgurji baza-kontoralarni soliqqa tortish tartibini takomillashtirish to'g'risida" PQ-374-son qarorining amal qilishi saqlab qolinadi.